

MODDERBAD VICHY

REPUBLIEK VOOR DE RECHTER
HET LAND VAN DE MAARSCHALK
TUSSEN BERLIJN EN VICHY
DE MAN MET DE WITTE DAS
CATASTROFALE SPELDEPRIK
BUIKSPREKER OF MARIONET
PACT MET DE DUIVEL
TRAGEDIE IN TOULON

32

‘De worsteling om de eer van de Franse natie’ — zo kan men wellicht alle politieke activiteit die in de periode van juni 1940 tot november 1942 in Vichy-Frankrijk bedreven werd, karakteriseren. Op welke wijze die eer, zo diep geknakt in de roemloze nederlaag tegen de Duitse oorlogsmachine, hersteld zou kunnen worden, daarover hadden weinige van de leidende Franse politici dezelfde mening. Dat, ook in moreel opzicht, de positie van Frankrijk na drie jaar oorlog weinig benijdenswaard was, was een gevolg van hun fouten en tekortkomingen en vormde een belangrijk element in hun persoonlijke tragiek.

‘*Pour toutes les gloires de la France*’, daarvoor streden zij volgens de beste, tegelijkertijd ook de slechtste tradities die Franse politici ook reeds veel eerder hadden gekenmerkt. Tegen deze achtergrond — en in het kader van Pétains ‘nationale revolutie’ — dient men ook de krampachtige en onoprechte poging te beschouwen om een aantal van de voor de nederlaag van 1940 als verantwoordelijk beschouwden als ‘verraders’ aan de kaak te stellen en te doen vonnissen, daarmee tegelijkertijd de Derde Republiek veroordelend — een poging overigens die grandioos mislukte.

Op het gebied van de buitenlandse politiek was het uitgangspunt van Pétain eenvoudig: hij zou ervoor waken dat Frankrijks neutraliteit gehandhaafd bleef en dat het moederland noch de koloniën aan de zijde van hetzij Duitsland hetzij Engeland aan de strijd zou deelnemen. Hij vond daarbij nauwelijks zijn eigen medewerkers aan zijn zijde: Laval, die, uitgaande van de verwachte Duitse zegepraal, in een nauw samenspel met ambassadeur Abetz streefde naar een veel verdergaande samenwerking met Duitsland dan Pétain, en Darlan, fervent hater van de Engelsen. Pétains machtigste bondgenoot was Hitler, die de neutraliteit van Vichy als waarborg zag tegen het naar geallieerde zijde overlopen van de Franse koloniën en de Franse vloot.

Dat de feitelijke machtsverhoudingen, gevoegd bij de aard van het regime van De Gaulle, leidden tot steeds grotere concessies aan de Duitsers, was een even grote vanzelfsprekendheid als dat het verzet in Frankrijk tegen het Vichy-bewind groeide. Het hoogtepunt van alle verwarringen werd wel bereikt na de landingen van de Amerikanen in Noord-Afrika, toen admiraal Darlan, de gehaaide collaborateur, met Amerikaanse steun met de politieke macht in dat gebied bekleed werd. Dat hij een maand later werd vermoord droeg tenminste tot verheldering van de politieke situatie bij. De Franse eer, tenslotte, werd althans nog enigszins gered door het laten zinken van de oorlogsvloot in Toulon.

A.H.P.

DE RIOMPROCESSEN VAN
FEBRUARI 1942

REPUBLIEK VOOR DE RECHTER

DRS. PAUL LUYKX

Collection Viollet

Een volk wil liever verraden dan overwonnen zijn. En omdat de nederlaag tegen de Duitse erfvijand door het Franse volk als een schande, ja een schandaal werd gevoeld, moesten er zondebokken gevonden worden, op wie de verantwoordelijkheid voor de nationale ramp kon worden afgewenteld: Frankrijk was 'verraden' en 'verraders' dienden terechtgesteld. In een dergelijke stemming vielen de besluiten van de regering-Pétain, augustus 1940, om een gerechtshof in te richten en een proces te organiseren waarin de verantwoordelijken voor de nederlaag terecht zouden staan, bij het Franse publiek beslist niet ongunstig. Zo werd nog diezelfde maand een decreet

De rechtszaal te Riom tijdens het — nooit voltooide — proces tegen de personen die voor Frankrijks nederlaag 'verantwoordelijk' waren.

uitgevaardigd dat aan het intussen ingestelde hooggerechtshof de bevoegdheden verleende onderzoeken in te stellen tegen ministers, staatssecretarissen en medewerkers die hun ambtsplichten verzaakt zouden hebben tijdens een periode die — bijzonder vaag — werd aangegeven als 'overgang van vrede naar oorlog, vóór 4 september 1939', de dag van de oorlogsverklaring. Ook zij die daarna de crisis hadden 'verergerd', konden ter verantwoording worden geroepen. Maar zo vaag als het decreet was, zo duidelijk werd

het al spoedig welke verantwoordelijken Pétain op het oog had. In staat van beschuldiging werden namelijk gesteld een aantal van de meest vooraanstaande politici van de Derde Republiek, onder anderen Edouard Daladier, in de jaren dertig verscheidene malen minister-president en minister van oorlog, soms beide functies in zijn persoon verenigend, zoals tijdens de periode 1938 tot maart 1940; Léon Blum, leider van de Volksfrontregering 1936—'37; Paul Reynaud, minister-president van het laatste kabinet vóór de Duitse inval. Voorts generaal Gamelin en enkele anderen. Niét behoorden tot die aangeklaagden bijvoorbeeld generaal Weygand, nog in 1935 chef-staf van het

leger, of een zekere maarschalk Pétain, minister van oorlog in 1934...

Wie éígenlijk terecht moest staan, wie in werkelijkheid veroordeeld moest worden over het hoofd van de zo juist genoemden heen, dat was de Derde Republiek zélf, het parlementair-democratisch systeem van de Republiek. Dat bleek bijvoorbeeld toen de maarschalk in een radioboodschap, oktober 1941, van politiek standpunt uit direct in de rechtspleging ingreep en de beklaagden op voorhand schuldig bevond aan het hun ten laste gelegde: Frankrijks nederlaag. 'Het oordeel van het Hof', zo deelde hij alvast maar mee, 'zal niet alleen de personen treffen, maar ook de regeringsmethode, de zeden, het regime.' En verderop in zijn rede: 'Het zal het eindpunt betekenen van een van de treurigste periodes in het leven van Frankrijk.' — Een democratische republiek was volgens Pétain een ondeugdelijke staatsvorm, want het republikeinse Frankrijk was niet in staat geweest zich voldoende te bewapenen. De 'misdad van de nederlaag' was door de Republiek bedreven en Daladier en de anderen moesten boeten als politici van de verachte Republiek.

Die bedoeling bleek ook duidelijk uit de persinstructies die voor de aanvang van het proces aan de talrijke journalisten werden gegeven. Natuurlijk, de persoon van de maarschalk moest worden gespaard. Maar ook: de journalisten moesten er de nadruk op leggen dat het Franse volk het slachtoffer was geworden van een bepaalde 'methode van regeren' en dat daartegenover het uitgangspunt van de regering-Pétain was: 'Frankrijk zal aan een nieuw regime gestalte moeten geven of ten onder gaan.'

Het 'proces tegen de Republiek' werd geopend in februari 1942 te Riom en stond onder leiding van Caous. Al direct tijdens de verhoren van de beklaagden bleek dat het allemaal minder soepel zou gaan dan men wellicht gedacht had. Gedurende een aantal sessies waarin Daladier, wel de belangrijkste beklaagde, verhoord werd, beet deze fel van zich af. De oud-minister-president aarzelde daarbij niet voortdurend zijn voorganger op het ministerie van oorlog, Pétain, in zijn betoog te betrekken. Hij, Daladier, had in de jaren direct vóór de oorlog een geweldig bewapeningsprogramma doorgevoerd, maar Pétain had in 1934 de hem toegewezen kredieten niet eens gebruikt. Een jaar eerder, zo luidde een ander punt van de aanklacht, had Daladier als minister van oorlog een wet

KATTE-ETERS, PAS OP!

In de kranten verscheen het volgende berichtje:

In deze tijd van beperkingen hebben sommige mensen niet geaarzeld katten te vangen om er een lekkere 'hazepeper' van te maken. Katten kunnen bijzonder schadelijk zijn voor de gezondheid, omdat ze ratten doden en eten.

(Uit: 'Résistance-France 1940—1945' door Blake Ehrlich.

Uitg. Little, Brown & Co, Boston-Toronto)

doen uitvaardigen die het mogelijk maakte vijfduizend officieren te ontslaan. 'Jawel', antwoordt de beklaagde, 'maar het was mijn opvolger Pétain, die die maatregel zonder aarzeling ten uitvoer legde.' Weer op een ander moment gaf hij wél toe: hij had zich in 1935, als afgevaardigde, tegen een verlenging van de dienstplicht tot twee jaar uitgesproken. Maar: een jaar eerder had Pétain dat als minister óók gedaan. Steunend op een fenomeen geheugen, zelfverzekerd, als raspoliticus aan scherpe vragen gewend, kaatste Daladier de meeste punten van de aanklacht naar de rechtbank terug. Kwesties als het gebrek aan tanks en anti-tankwapenen in 1939 kwamen daarbij evenzeer aan de orde als zaken van politieke en sociale aard. Waarom had hij, zo verweet hem Caous, van zijn bevoegdheden geen gebruik gemaakt om arbeiders in de wapenindustrie overuren te laten maken, vooral nadat in 1936 de veertig-urenweek was ingevoerd? Waarom trad hij niet harder op tegen stakingen die deze industrieën lam legden, met alle gevolgen van dien? Toen Daladier erop wees dat hij dat in 1938 zeer zeker gedaan had, onderbrak Caous hem:

'Als u dat in 1938 kon, waarom dan niet in 1936?'

'Toen kon ik dat niet, ik was toen geen regeringsleider', wilde Daladier antwoorden, maar de president onderbrak hem opnieuw en verklaarde plechtig: 'Als het om het vaderland gaat, moet alles mogelijk zijn!'

Dat politieke moment trad tijdens het proces het sterkst naar voren bij de aanklacht tegen Léon Blum. Tegen hem had zich vanuit de fascistische en semi-fascistische hoek een ware perscampagne ontketend. Als jood en leider van de linkse Volksfrontregering was

hij in de loop van de jaren voorwerp van de meest smadelijke beschuldigingen geworden. In april 1942 noemde het uiterst rechtse 'L'Appel' hem 'het stinkdier van de natie'. Hem werd nu verweten dat hij in 1936 geen einde had durven maken aan de bezetting van een aantal fabrieken, waardoor de bewapening ernstig zou zijn geschaad. In een intelligente rede zette Blum uiteen hoe hij destijds had moeten kiezen tussen het verdedigen van het eigendomsrecht — dat door de bezettingen inderdaad werd aangetast — en het optreden tégen die bezettingen: dat laatste zou zeker een complete burgeroorlog ten gevolge hebben gehad. Overigens hadden bezettingen, zo merkte hij op, ook gelukkige kanten: de demonstranten trokken niet de straat op, het kwam minder gemakkelijk tot een treffen met de politie en dus tot bloedvergieten.

In grote lijn verliepen de verhoren van de andere beklaagden net zo. Of eigenlijk kan men niet eens spreken van 'verhoren'. Daladier en de anderen waren erin geslaagd de zittingen om te buigen tot politieke debatten over de binnen- en buitenlandse politiek van de jaren dertig. En daarbij werd Pétain geenszins gespaard. Dat was dan ook een van de redenen waarom half april het proces plotseling werd opgeschort.

Een van de redenen. Maar niet de belangrijkste. Want het was vooral de ontevredenheid aan Duitse kant over het verloop van het proces, die de doorslag gaf. Hitler had erop aangedrongen dat het hooggerechtshof de beklaagden schuldig zou bevinden, niet zozeer aan de Franse nederlaag, maar aan het uitbreken van de oorlog zonder meer. Daladier en Reynaud moesten worden voorgesteld als de oorlogshiters, die Duitsland en de wereld in het verderf hadden gestort. Hitler en de zijnen zouden op die manier van elke verantwoording bevrijd worden. Toen nu in maart al duidelijk werd dat een dergelijke 'conclusie' nooit het resultaat van het proces zou worden, liet Hitler op Pétain zware druk uitoefenen het proces te doen ophouden. Deze gaf daar maar al te graag gehoor aan, en zo verscheen in de 'Journal Officiel' van 14 april vrij onverwacht het besluit het proces op te schorten. Weliswaar werd als reden opgegeven dat het hof meer materiaal over nog andere 'verantwoordelijkheden' wilde verzamelen, maar het proces werd in het geheel niet meer hervat. De berechting van de Republiek was een mislukking geworden.

De nederlaag en de bezetting werden de aanleiding voor een nieuw Frans, nationaal gevoel en overal, in alle rangen en standen, werd dat gestimuleerd door de aanwezigheid van Duitse soldaten op het Franse grondgebied. Duitsers hadden de voedseldistributie in handen, Duitse soldaten patrouilleerden door Franse straten, Duitsers oefenden toezicht uit en walgelijke en begerige Duitsers probeerden met hun geld een soort nationaal decor te creëren, waarin zijzelf en hun traditionele reflexen pasten.

MOFJE PESTEN

De Fransen reageerden erop zoals leerlingen op een vervelende leraar. Naar buiten toe probeerden ze zo veel mogelijk plezier te halen uit de aanwezigheid van de Duitsers. Reizigers in de metro verwezen de Duitsers opzettelijk naar stations, die mijlenver uit de gevraagde richting lagen. Busconducteurs gaven voor hen niet te begrijpen als ze uit wilden stappen en winkelbedienden genoten ervan hen de lelijkste en meest onverkoopte waar in handen te

stoppen, nadat zij de Duitsers hadden geprezen om hun smaak. De dienstwilligheid en onderdanigheid van de Franse pers was zo opvallend, dat het publiek daar direct op reageerde. De corrupte en verdachte pro-Duitse agenten werden met dezelfde afkeer bejegend als de nieuw aangekomen Duitsers, en er werd een soort instinctieve nationale solidariteit aan de dag gelegd wanneer ont-snapte gevangenen moesten worden geholpen. (Uit: Lucie Aubrac: 'La Résistance, naissance et organisation')

HET DAGELIJKS LEVEN
IN VICHY-FRANKRIJK 1940—1942

HET LAND VAN DE MAARSCHALK

ROBERT ARON

De meerderheid van de Franse bevolking begroette in juni 1940 het einde van de vijandelijkheden met een gevoel van opluchting. Er was zelfs sprake van een zeker optimisme: van alle door Duitsland overwonnen en bezette landen was Frankrijk het enige waarmee het Derde Rijk een wapenstilstand had willen tekenen. Een dergelijke erkenning van hun onafhankelijkheid was noch Polen, noch Denemarken en Noorwegen, noch ook Nederland en België te beurt gevallen, laat staan Oostenrijk of Tsjechoslowakije. Geen van deze landen had een regering kunnen behouden die althans in principe soeverein was op een deel van zijn grondgebied. Evenmin bezaten deze landen een leider met zo'n on-

Darlan — voorgrond, midden — bracht de ministerraad in Vichy op 14 mei 1941 verslag uit van zijn onderhoud met Hitler.

betwistbaar prestige als maarschalk Pétain. Ook figuren die spoedig daarna de kant van het verzet zouden kiezen, trachtten aanvankelijk samen met de maarschalk te werken aan het herstel van het verslagen Frankrijk, onder anderen Couve de Murville, om slechts één sprekend voorbeeld te noemen. Er waren maar weinig intellectuelen die in het begin geen lofliederen op de maarschalk aanhieven, zelfs al gingen ze later over naar het andere kamp. Claudel, die in een latere periode een ode zou opdragen aan De Gaulle, bekwaam-

de zich in dit lyrische genre door een soortgelijk lofdicht aan Pétain te wijden. François Mauriac, die spoedig een van de steunpilaren van het Franse verzet zou worden en zich onvoorwaardelijk achter De Gaulle zou opstellen, sprak voor het zover was van de ontroering die zich van hem meester maakte, als hij over de radio 'de tijdloze stem' van de maarschalk beluisterde. Hij zou, maar dit ter zijde, na de bevrijding overigens diezelfde uitdrukking gebruiken met betrekking tot generaal de Gaulle. Emmanuel Mounier, die weldra aan den lijve zou ondervinden hoe hard de *Etat Français* kon optreden, wijdde het eerste nummer van zijn blad 'Esprit' na de wapenstilstand aan de 'Nationale Revolutie'

en aan de goedkeuring van haar principes. Van de politici die later uitgesproken vijandig zouden staan ten opzichte van het Vichy-regime, betuigde het merendeel aanvanke-lijk openlijk zijn afhankelijkheid jegens de maarschalk. Door middel van een aanplak-biljet, dat op 26 juni 1940 verscheen, riep Vincent Auriol zijn medeburgers in Muret op 'slechts te luisteren naar de aanwijzingen van de regering en de prefect' en aan hen hun vertrouwen te schenken. Paul Reynaud ver-zekerde de maarschalk op 8 juli dat hij 'een zo goede herinnering aan onze gezamenlijke arbeid' had bewaard dat hij zeer ongaarne 'de glans daarvan teloor zou zien gaan door achterdocht.' Herriot en Jeanneney zouden

augustus 1944 in zijn land zou terugkeren. Gedurende de eerste reizen die Pétain in de vrije zone maakte, werd deze 'door de Voor-zienigheid geschonken grijsaard', waar hij ook kwam, verwelkomd met klokgebeier uit kerken en kathedralen. Waar zijn trein langreed, verzamelden zich boeren, burgers en buitenlui in de hoop de maarschalk te zien verschijnen achter het raam van zijn wagon. En als Pétain een stad aandeed en zich onder de menigte begaf, hielden vrouwen hun baby's naar hem uitgestrekt in de hoop dat hij hun kroost even zou aanraken en dat het kind door dit simpele gebaar voor de rest van zijn leven een soort bovennatuurlijke bescherming zou genieten. Een voorbeeld,

De niet door Duitsers of Italianen bezette zone (de Italiaanse zone omvatte overigens slechts één stad: Menton) had een bevolking van ongeveer zeventien miljoen zielen, dat wil zeggen: minder dan de helft van de totale Franse bevolking in dat jaar. De vrije zone bestond uit zesendertig departementen die volledig onder het gezag van Vichy vielen, en uit tien departementen die ten dele onder de bezette zone ressorteerden. Vergeleken met de bezette zone had het Vichy-gebied iets van een toevluchtsoord, zelfs van een paradijs; vele bewoners van de noordelijke zone die zich door de Duitsers bedreigd voelden (Elzas-Lotharingers, wier provincies in flag-rante schending met de wapenstilstandsvoor

Keystone

ten aanzien van Pétain beiden hetzelfde woord gebruiken: 'verering'; generaal de Lattre had het over de 'serene en magnifieke persoonlijkheid van maarschalk Pétain; Vincent Badie, André Philip, Ramadier, Noguères en nog vele anderen waren in juli 1940 unaniem van mening dat de maarschalk 'die in deze donkere uren zo volledig de traditionele Franse deugden belichaamt, alle volmachten moet krijgen'.

Wat het gewone volk betrof: dat bejegende Pétain met een enthousiasme dat sinds Clemenceau, na de overwinning van 1918, geen enkele politieke figuur in Frankrijk meer ten deel was gevallen en dat pas ge-evenaard zou worden als De Gaulle in

Maarschalk Pétain bezocht scholen om de leerlingen persoonlijk aan te sporen vooral volhardend en eerlijk te zijn.

dat aan officiële documenten is ontleend: 'Toulouse, november 1940 — Met langzame passen en vergezeld van zes personen uit zijn gevolg, alsmede van de prefect, maakt de maarschalk zijn rondgang. Zal hij een ogen-blik blijven stilstaan? Iedereen zou hem een moment onbeweeglijk in zijn blikveld willen hebben en hem willen horen. Slechts één echter zal deze eer beschoren zijn: een kereltje van vier jaar dat door zijn moeder omhooggehouden wordt en in zijn kleine handjes klapt.'

waarden in feite waren geannexeerd door het Derde Rijk, joden van wie leven en vrijheid op het spel stonden, Fransen die als anti-nazi's bekend stonden, ontsnapte gevangenen of geallieerde vliegers die een gedwongen landing hadden moeten maken op Frans grondgebied) vonden in de vrije zone asiel. De pers was er niet onderworpen aan de Duitse censuur, maar aan die van Vichy die — vooral in het begin — vrij soepel was; edities van Zwitserse kranten, die ternauwer-nood werden gecensureerd, mochten vrij worden verkocht. In plaats van de haken-kruisvlag wapperde van de openbare ge-bouwen de Franse driekleur. Overeenkomstig de wapenstilstandsvoorwaarden bezat Vichy-

Frankrijk een leger dat weliswaar slechts 100.000 man mocht tellen en slechts licht-bewapend mocht zijn, maar waarvan zich desondanks herhaaldelijk eenheden aan de demarcatielijn bevonden om door de *Gestapo* opgejaagde vluchtelingen op te vangen en de vrije zone binnen te halen. De *Gestapo* zou tot juni 1942 geen machtiging krijgen om de vrije zone binnen te komen, terwijl tot die tijd de Franse politie bleef speuren naar Duitse spionnen die uit de bezette zone kwamen, hen arresteerde en soms zelfs liet fusilleren.

Deze betrekkelijke vrijheid verklaart ook waarom de eerste verzetsorganisaties zich in de vrije zone vestigden en daar tot ontwikkeling kwamen. Tevens verklaart ze waarom de zich wijzigende houding van de Franse bevolking ten opzichte van het Vichy-bewind juist in dit deel van het land het duidelijkst tot uiting kwam. Na de bijna eenstemmige bijval in het begin liet de verandering in de publieke opinie niet lang op zich wachten. Ze hield, min of meer regelmatig, gelijke tred met de onverwachte gebeurtenissen en plotse wendingen die kenmerkend zouden worden voor de tegenstribbelende politiek van Vichy. Die wendingen kunnen in grote lijnen worden aangegeven door de volgende gebeurtenissen:

- het afkondigen van de eerste uitzonderingswetten (de Wet tegen de Vrijmetselaars op 13 augustus 1940 en het zogenaamde Jodenstatuut op 3 oktober van datzelfde jaar;
- het onderhoud tussen Pétain en Hitler te Montoire en de radiotoespraak van de marschalk op 30 oktober 1940, waarin hij een politiek van samenwerking met Duitsland aankondigde;

- de arrestatie van Pierre Laval, op last van Pétain, en zijn verwijdering uit de regering op 13 december 1940;

- de strijd in Syrië, waar gezagsgetrouwe Franse troepen in 1941 slag leverden met eenheden onder bevel van De Gaulle en generaal Juin;

- het heenzenden van Darlan en het opnieuw aan de macht komen van Laval op 18 april 1942;

- de geallieerde landing in Noord-Afrika op 8 november 1942 en het bezetten van de vrije zone door de Duitsers.

Uiteraard hadden deze onverwachte gebeurtenissen op de openbare mening in Frankrijk een verschillende uitwerking. Terwijl het heenzenden van Laval werd gezien als een poging van Pétain om te verhinderen dat Frankrijk zich geheel aan de zijde van Duitsland zou scharen en misschien zelfs om een ommekeer te bewerkstelligen ten aanzien van het voor Duitsland gunstige verbond tegen Groot-Brittannië, werden de overige gebeurtenissen beschouwd als concessies van Vichy aan de overwinnaar en als een verder onderhorig maken van Frankrijk aan Duitsland — terwijl men van Pétain juist had verwacht dat hij dit zou verhinderen. Bij elke schijnbare of werkelijke concessie aan de Duitsers stelde de openbare mening zich vijandiger op tegenover de *Etat Français*.

Maar hoe dan ook, de algemene politieke lijn van Vichy tussen 1940 en 1942 werd onder druk van de bezetter meer gemarkeerd door mislukkingen dan door successen. En in de ogen van de bevolking kon de balans van

Boven: ook de Vichy-Fransen hadden voor voedsel, wijn, tabak en kleding bonnen nodig.

Links: de mannen werden aangemoedigd vrijwillig in Duitsland te gaan werken.

die politiek tenslotte slechts negatief zijn. Het gevolg was dat in diezelfde tijd de toenemende weerstand tegen samenwerking met Duitsland gelijke tred hield met de groei van het verzet in de vrije zone.

Intussen werd het leven van iedere dag voortdurend slechter, zowel voor de Fransen in de vrije zone als voor die in het bezette gebied. Twee voorbeelden daarvan; ze zijn waarschijnlijk wel kenmerkend voor de donkere omstandigheden waaronder zovele Fransen in die dagen moesten leven en waarvoor ze, terecht of ten onrechte, het Vichy-bewind verantwoordelijk stelden.

Het eerste betreft de voedselvoorziening. De Franse landbouw, die uitgebeend werd door verplichte en onevenredig zware leveranties aan de Duitsers, was steeds minder in staat de bevolking te voeden en kon tenslotte zelfs het noodzakelijke voedselminimum niet meer leveren. Na oktober 1940 ging de honger deel uitmaken van de ellende die op de Fransen in de bezette en in de vrije zone gelijkelijk drukte. De levensmiddelenrantsoenen waren nauwelijks voldoende om in leven te blijven: men kreeg 250 gram brood per dag, 180 gram vlees per week, 15 gram boter of vet per dag, 40 gram kaas per week en 500 gram suiker per maand. Een dergelijke rigoureuze rantsoenering zou tot de langzame dood van de gehele bevolking hebben geleid, als het effect niet verzacht zou zijn geweest door het bestaan van een zwarte markt en het voorkomen van allerlei frauduleuze handelingen. Een ander kwaad, steeds in kracht toenemend en voor de bevolking al spoedig een spookbeeld, waren de onderdrukkingsmaatregelen van de politie, waarvoor in de bezette zone de Duitsers en in de vrije zone de Vichy-autoriteiten verantwoordelijk waren. Het aantal arrestaties steeg snel; de gevangenen zaten stampvol. Terwijl het aantal gevangenen in maart 1940 nog maar 18.000 bedroeg, waren het er in 1942 al 50.000, afgezien nog van de 30.000 mensen die uit voorzorg in kampen geïnterneerd waren. Op elke vijfhonderd Fransen was er in 1942 één van zijn vrijheid beroofd. In de Santégevangenis zaten vierduizend mensen, dat wil zeggen viermaal haar capaciteit. Wie waren nu al die gedetineerden? Het

merendeel werd aangeduid als 'vijanden van het regime'. In de bezette zone, waar de gevangenen onder toezicht stonden van de nazi's, bestonden de gevangenen voornamelijk uit joden, communisten en gaullisten. In de vrije zone waren het communisten, gaullisten en wat vakbondsmensen en parlementsleden van de Derde Republiek.

In de bezette zone kreeg de *Gestapo*, die aanvankelijk nog in toom werd gehouden door de *Wehrmacht* welke het *Gestapo*-optreden dikwijls strijdig achtte met de Duitse militaire erecode, stap voor stap meer macht. Ge-steund door haar trawanten van de Franse militie kon de *Gestapo* ongestraft steeds meer wandaden bedrijven. Na het opnieuw aan de macht komen van Laval verscheen de *Gestapo* in juni 1942 ook in de vrije zone, hetgeen tot felle reacties onder de bevolking leidde.

Als men bij dit alles nog de gedwongen tewerkstelling voegt van Franse arbeiders in Duitsland (waaraan de regering-Laval haar medewerking verleende om de deportaties nog enigszins te beperken) en verder het massale wegslepen van joden, dat van juli 1942 af steeds grotere vormen aannam — om de Franse joden zoveel mogelijk te sparen stemde Laval toe in de deportatie van hun buitenlandse en staatloze geloofsgenoten — dan is het duidelijk dat een en ander bepaald niet heeft bijgedragen tot versterking van het prestige van de Vichy-regering of tot meer steun aan de Nationale Revolutie.

In een rede, die hij in juni 1942 hield ter gelegenheid van de tweede verjaardag van de wapenstilstand, erkende Pétain zelf min of meer dat zijn Nationale Revolutie op een mislukking was uitgelopen en stelde hij impliciet vast dat de openbare mening zich van hem afwendde. 'Bekleed met de verantwoordelijkheid voor het materiële en morele leven in Frankrijk, ontveins ik mij niet dat mijn oproepen slechts een zwakke weerklank hebben gevonden. Toegegeven moet worden dat de regering van dit land niet vrij is gebleven van fouten... in deze opeenvolging van hoopvolle verwachtingen, mislukkingen, opofferingen en ontgoochelingen die de eerste twee jaren na de wapenstilstand hebben gekenmerkt.' Pétain besloot zijn rede met een waar pleidooi voor zijn eigen zaak, dat qua toon sterk afweek van zijn vroegere boodschappen. 'Ban de twijfelen indien ge kunt ook de bittere kritiek uit uw harten, waarde vrienden. Denk aan hem die het hoofd van de staat is en u allen liefheeft en die, voor u, zich nog steeds staande houdt in de storm. Hij zou voor u nog meer willen doen. Moge hij u althans op deze tweede verjaardag van een der wreedste gebeurtenissen uit onze geschiedenis deelgenoot maken van de vurige hoop die hem nog immer bezielt en die, zo God het wil, zo nodig na zijn dood zal worden verwezenlijkt tot heil van ons land.'

Deze rede was een soort afspiegeling van de algemene onlustgevoelens, waarvoor Pétain niet langer zijn ogen kon sluiten. In een politierapport kreeg hij te lezen dat de man in de straat de Nationale Revolutie, zijn 'levenswerk', kort en bondig bestempelde als '*Bibliothèque rose, terreur blanche, marché noir*'. Als reactie riep de grijsaard smartelijk uit: 'Die lui zijn allemaal ellendelingen!' Hij kon de reden voor een dergelijke vijandig-

heid eenvoudig niet begrijpen en vroeg: 'Wat heb ik hun dan aangedaan?' Een andere leuze, die veel op muren werd gekalkt, luidde: *Pétain au dodo, Darlan au poteau, De Gaulle au boulot*, vrij vertaald: Pétain moet gaan pitten, Darlan moet aan de paal, De Gaulle moet aan de ploeg.

Dergelijke in weinig gekuiste termen gestelde leuzen hielden een oproep in zich aan te sluiten bij het verzet. Dat verzet openbaarde zich in het begin van de bezettingstijd vooral door spontane acties en ontwikkelde zich in de vrije zone naarmate daar de druk van het Derde Rijk toenam en het gezag van Vichy afbrokkelde.

Het verzet kwam in twee vormen tot uit-

drukking. In de eerste plaats was er, om het zo maar eens te zeggen, een vorm van officieel verzet of althans een verzet dat door de autoriteiten op z'n minst werd getolereerd en waar mogelijk zelfs aangewakkerd werd. Precies tien dagen na de wapenstilstand van Rethondes kwam er een clandestiene actie op gang om bewapening en materieel van het leger in Vichy-Frankrijk op te voeren. Het merendeel van de militaire leiders in de vrije zone wilde zich op deze wijze voorbereiden op een mogelijke hervatting van de vijandelijkheden tegen Duitsland en zij kregen daarin steun van bepaalde ministers die het bestaan van een werkelijk leger beschouwden als een onmisbaar attribuut van de soevereiniteit

van Vichy. Reeds op 5 of 6 juli 1940 begon generaal Colson, de minister van oorlog, met de hand geschreven brieven te zenden aan de commandanten van acht militaire districten, waarin hij hun laat weten dat zij het oorlogsmaterieel moeten verbergen dat volgens de wapenstilstandbepalingen behoort te worden overgedragen. Weygand, die Colson korte tijd later opvolgt, laat in augustus 1940 in een geheime order eveneens weten dat het anti-tankgeschut niet mag worden overgedragen. In diezelfde tijd intensiveerden de opperofficieren van het leger het contact met hun officieren om hun in deze zaak mondeling te kunnen instrueren. Uit voorzichtigheid vermeerde men het uitvaardig-

Links: om van het bezette naar het vrije gedeelte van hun land te komen moesten de Fransen de demarcatieliijn passeren.

Onder: leerlingen van de lagere school in Draguignan brengen een groet aan de vlag.

Rechtsboven: gevangenen sloegen vaak door, als hun vingers met dit martelwerktuig behandeld werden.

Rechtsonder: de politie-uniformen van Vichy-Frankrijk, kennelijk naar Duits model.

gen van geschreven consignes, omdat die in handen van de wapenstilstandscommissie zouden kunnen vallen. Activiteiten als de hier vermelde vonden niet alleen in het kader van het leger plaats, maar ook in de paramilitaire organisaties die door de regering in Vichy waren opgezet. Zo hield van het begin af aan het Franse oudstrijderslegioen de gedachte aan een revanche levend onder de veteranen van de twee wereldoorlogen. Een zelfde geest bezielde de *Chantiers de Jeunesse*, de officiële jeugdorganisatie, waarvan de leden door de wapenstilstand niet in het geregelde leger konden worden opgenomen.

Naast dit 'officiële' verzet ontwikkelde zich het illegale verzet dat tegenover het Vichy-bewind bijna even vijandig stond als tegenover de Duitsers en dat in de loop van de jaren voortdurend aan kracht en invloed zou winnen. Reeds in de zomer van 1940 had zich een groep militairen verzameld rondom kapitein Henri Frenay, een actieve officier, die na het tekenen van de wapenstilstand een van de eersten geweest schijnt te zijn om tegen de Duitsers de handschoenen opnieuw op te nemen. Frenay richtte de beweging *Libertés* op en gaf een getypt bulletin uit dat hij samen met Berthie Albrecht in Lyon redigeerde. Een andere verzetsbeweging was *Libération*, die was voortgekomen uit de al eerder opgerichte organisatie *Dernière Colonne* en in Clermont-Ferrand was gesticht door Emmanuel d'Astier de la Vigerie, generaal Corniglion-Molinier en professor Cavaillès. Bij *Libération* sloten zich figuren aan uit de socialistische partij en de twee vakcentrales C.G.T. en C.F.T.C. In Lyon, dat al gauw het centrum werd van het verzet in de vrije zone, ontstond ook de beweging *France-Liberté* die korte tijd later werd omgedoopt tot *Franc-Tireur*. Eveneens in Lyon ontstond *France d'abord*, een beweging die haar aanhang vooral recruteerde uit militaire en

E.C.P.-Armées

academische kringen. Bij *Le Coq enchaîné* sloten zich radicale vrijmetselaars aan, terwijl de *Groupe du Témoignage Chrétien*, waarvan pater Chaillet de inspirator was, haar volgelingen vooral vond onder de jezuïeten van Fourvière. In Toulouse ontstond *Libérer et Fédérer*, dat van socialistischen huize was en voor Frankrijk en de overzeese gebieden een federale structuur voorstond. In Marseille schaarden de socialisten zich rond Gouin, Boyer en Defferre om nog weer een andere verzetsbeweging op te richten onder de naam *La France au Combat*. Al deze organisaties, die eerst onafhankelijk van elkaar werkten, voegden zich weldra samen en namen dezelfde structuur en dezelfde instellingen aan. De

de en bijna algemene bijval begroet, zag op die manier hoe de meerderheid van de Fransen zich stap voor stap ervan afkeerde. De neergang is zonder twijfel onvermijdelijk geweest. Toch kreeg de maarschalk een laatste kans het vertrouwen van de Fransen terug te winnen en hen wellicht weer met dezelfde unanieme geestdrift achter zich te krijgen als in het begin van zijn bewind. Toen Hitler op 11 november 1942, na de Amerikaanse landing in Noord-Afrika, besloot de vrije zone te bezetten — een flagrante schending van de wapenstilstand — drong een groot aantal vooraanstaande militairen en ambtenaren in Vichy er bij de maarschalk op aan zich bij de rebellen te voegen en het

schip niet. Als ik vertrokken zou zijn, zou Frankrijk het lot van Polen gaan delen... en dat zou het einde van Frankrijk betekenen.' Kon een grijsaard van 88 jaar nog voldoende geestelijke souplesse opbrengen om zich aan te passen aan onvoorziene omstandigheden en om zijn politieke inzichten te vernieuwen? Hoe het ook zij, door zijn weigering om naar Afrika te vertrekken stelde Pétain zichzelf en het regime dat hij had geschapen bloot aan twee jaar van de zwaarste beproevingen — terwijl hij tenslotte zou worden veroordeeld op een wijze die hij nimmer had kunnen voorzien in de loop van zijn indrukwekkende loopbaan, die hij geheel en al in dienst had gesteld van zijn vaderland.

KEUKENALCHEMIE

Materieel was het leven veel moeilijker dan de winter daarvoor, bovendien hadden Sartre en ik de zorg voor anderen. Lise had besloten bij André Moreau weg te gaan en wilde niet meer naar haar ouders terug; ze had haar intrek genomen in een vervallen hotelletje in de rue Delambre; we hielpen haar. We hielpen Olga, Wanda en Bost, die het alle drie nogal moeilijk hadden.

Zelfs de restaurants in de D-klasse, waar men onder het mom van geitevlees de grootste rommel opdiende, waren te duur voor ons. Ik nam in hotel Mistral een kamer met een keuken; ik haalde op het atelier van mijn zuster een pannetje, een braadpan, wat serviesgoed en voortaan maakte ik zelf al onze maaltijden klaar; Bost nam er dikwijls deel aan. Ik had weinig gevoel voor huishoudelijk werk en om me dat eigen te maken paste ik een huismiddeltje toe: van mijn zorgen voor het eten maakte ik een manie, waarin ik drie jaar zou volharden. Ik hield het uitkomen van de bonnen in de gaten, ik liet er nooit een verlopen; op straat probeerde ik achter de namaaketalages van de winkels iets eetbaars te ontdekken dat vrij verkocht werd; die jacht op een schat vermaakte me; wat een buitenkans als ik een suikerbiet of een kool vond! De eerste warme maaltijd die we op mijn kamer maakten, bestond uit een 'koolraapschotel', die ik probeerde op te halen door haar te begieten met bouillon van blokjes. Sartre gaf toe dat het helemaal niet kwaad was. Hij at bijna alles en kon bij tijd en wijle ook makkelijk zonder

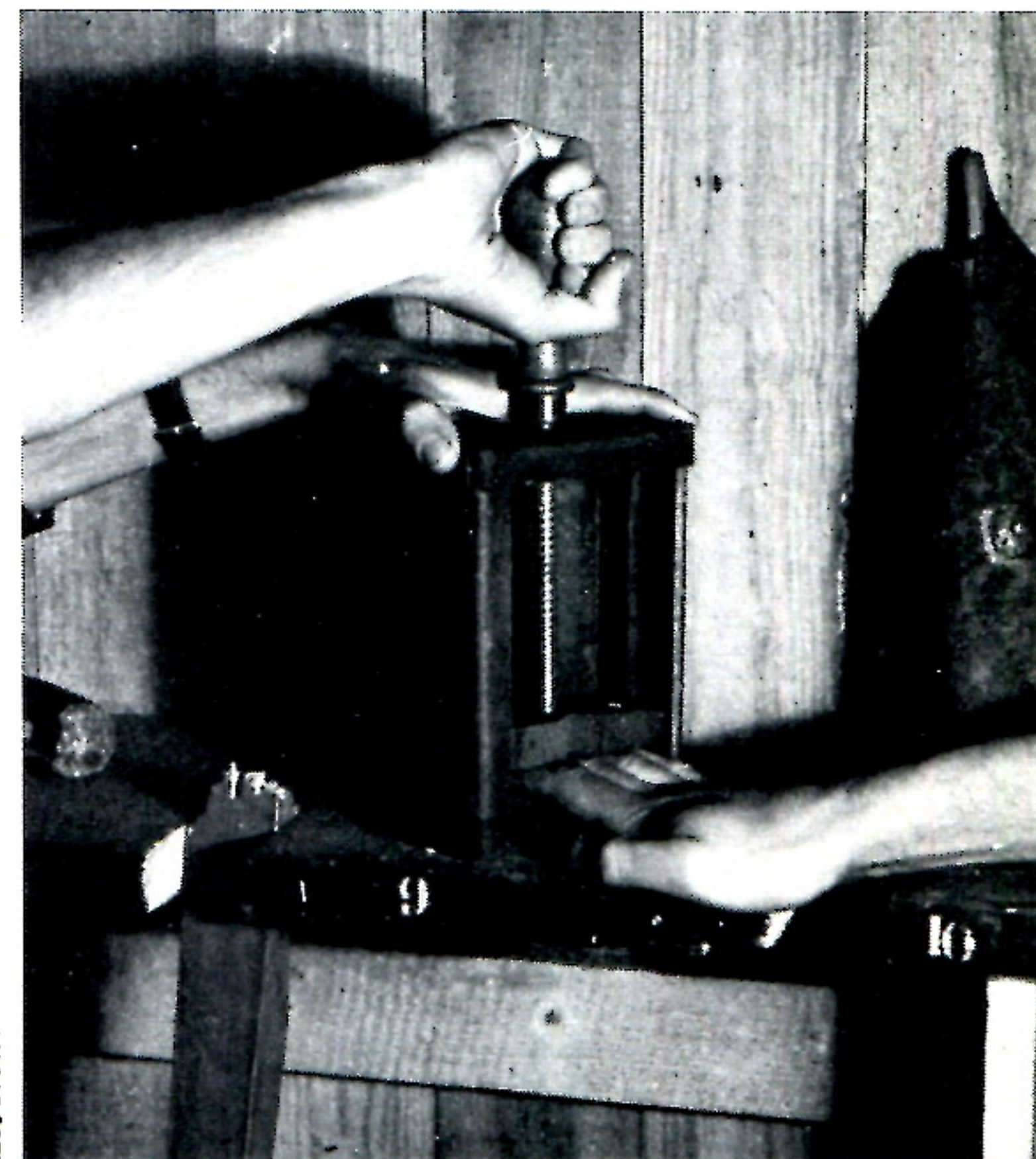
eten; ik was minder stoïcijns. Ik had dikwijls honger en ik schaamde me daarover; het was gedeeltelijk daarom, dat ik zoveel ijver aan de dag legde in het opslaan van provisie: enkele pakken bloem, gedroogde groenten en haver-mout. Ik vond een van de geliefde patronen van mijn kinderspelletjes terug: te midden van grote schaarste zuinigheid beoefenen. Ik bekeek mijn schatten, taxeerde over hoeveel dagen ze verdeeld konden worden; de toekomst zelf hield ik zo in mijn provisiekast opgesloten. Niets verspillen; ik begreep het genot van gierigheid. Ik had niet het gevoel mijn tijd te verdoen; al babbelend met Bost en met Lise, die me graag bij die werkjes hielpen, bracht ik soms uren zoet met het schoonmaken van prinsessenboontjes, het uitzoeken van gedroogde bonen, die gedeeltelijk door de wormen aangetast waren. De voorbereiding van de maaltijden deed ik zo snel en opgewekt mogelijk, maar in de alchemie van het koken zelf had ik werkelijk plezier. Ik herinner me een bepaalde namiddag, begin december, toen de avondklok — als gevolg van een aanslag op 6 uur gesteld — me in mijn kamer opsloot. Ik zat te schrijven; buiten heerste de oneindige stilte van woestijnen; op het fornuis stond groentesoep te koken, die lekker rook; die indringende lucht en het suizen van het gas hielden me gezelschap; ik was wel geen huisvrouw, maar ik kon me haar genoegens voorstellen, al waren de mijne niet altijd onverdeeld prettig.

(Uit: 'Memoires, de bloei van het leven', door Simone de Beauvoir. Hilversum, Uitgeverij C. de Boer jr., 1968)

eenmaking van het binnenlands verzet 'onder het schild van De Gaulle' zou het werk worden van Jean Moulin, die in de nacht van 1 op 2 januari 1942 boven Frankrijk werd gedropt (hij zou op 21 juni 1943 door de Duitsers gearresteerd worden) en die er midden 1942 in slaagde een nauwe samenwerking tot stand te brengen tussen de belangrijkste verzetsbewegingen in de vrije zone: *Libération*, *Franc-Tireur* en *Combat*. Bovendien was hij de motor bij de oprichting van de eerste illegale verzetsinstellingen: het *Bureau d'Information et de Presse (B.I.P.)* in april 1942 en het *Comité Général d'Etudes (C.G.E.)* in juni 1942.

Het bewind in Vichy, in het begin met vreug-

opperbevel over de Franse troepen in Noord-Afrika op zich te nemen, nu deze weer aan de oorlog tegen de Asmogendheden deelnamen. Achtereenvolgens probeerden de generaals Hering, Serrigny en George en de ministers en oud-ministers Lehideux, Gibrat en Bouthillier hem ertoe over te halen naar Afrika te vertrekken. Er stond een vliegtuig gereed dat hem een snelle en veilige overtocht garandeerde en een luisterrijke aankomst daarna. Aan hen allen verklaarde de maarschalk dat hij tegenover het Franse volk verplichtingen op zich had genomen en dat hij het daarom nooit in de steek zou laten en nimmer de vaderlandse bodem zou verlaten. „Een kapitein verlaat tijdens de storm zijn

Keystone

Associated Press

DE VERHOUDING MET DUITSLAND

TUSSEN BERLIN EN VICHY

PROF. DR. E. JÄCKEL

Laval werd op 18 april 1942 opnieuw leider van de Vichy-regering. Mocht er overigens nog iemand in Frankrijk gedacht hebben dat de Duitsers tegenover Laval soepeler zouden zijn dan tegenover zijn voorganger, dan kwam hij bedrogen uit. Daarbij kwam nog de ontsnapping van generaal Giraud uit Duitse krijgsgevangenschap. Hij slaagde erin het onbezette gedeelte van Frankrijk te bereiken en Pétain weigerde hem uit te leveren. Laval vond dat deze gebeurtenis hem aan het begin van zijn tweede ambtsperiode in een moeilijke positie bracht en trachtte door een paar concessies van minder belang toch nog een gunstig klimaat te scheppen voor nieuw overleg. De Duitse regering ging daarentegen

In november 1942 trokken de Duitsers het tot dan toe vrije zuiden van Frankrijk binnen, hoewel de regering van Pétain en Laval nog anderhalf jaar in Vichy bleef zetelen.

met geen woord op zijn voorstellen in. Intussen was in de winter de Duitse opmars in het oosten voor Moskou blijven steken. Tegen Hitlers verwachtingen in was de Sowjetunie niet, zoals verwacht, ineengestort. Duitsland moest zich voorbereiden op nog een jaar strijd in Rusland. Buitendien had Hitler na de Japanse aanval op Pearl Harbor de Verenigde Staten de oorlog verklaard. Hierdoor kwam hij in 1942 voor het eerst tegenover een geweldige geallieerde alliantie te staan. Zijn *Blitz*-veldtochten waren uitgelopen op een strijd op leven en dood.

Het gevolg was dat het leger meer soldaten en de wapenindustrie tegelijkertijd meer arbeiders nodig had. Er waren eerder al krijgsgevangenen ingezet en vrijwilligers geworven in de bezette gebieden. De behoefte aan mensen werd nu echter geweldig groot. Daarom benoemde Hitler op 21 maart 1942 gowleider Sauckel tot algemeen gevolmachtigde voor de *Arbeitseinsatz*. Hij kreeg onder meer opdracht een zeer groot aantal buitenlandse arbeiders en arbeidsters te werven en daarbij eventueel zelfs dwang te gebruiken.

Het lag voor de hand dat Sauckel hierbij vooral dacht aan Frankrijk met zijn groot inwonertal. In mei bracht hij voor het eerst een bezoek aan Parijs. Hij eiste dat de Franse regering ook in onbezet gebied arbeidskrachten zou werven. De Vichy-regering stemde toe en het was opmerkelijk dat Laval deze keer niet om een tegenprestatie vroeg. De werving leverde echter weinig op en er moest opnieuw onderhandeld worden. Ditmaal zag Laval de kans schoon om althans een zekere verlichting voor de Franse verplichtingen te bereiken. Hij deed een ruilvoorstel: voor iedere arbeider die naar Duitsland vertrok, moest Frankrijk een krijgsgevangene terugkrijgen. Sauckel was niet erg blij met dat voorstel, maar er werd een compromis gesloten. Voor iedere 150.000 arbeiders kreeg Frankrijk 50.000 krijgsgevangenen terug. Op die manier vertrokken er in 1942 240.000 Franse arbeidskrachten naar Duitsland.

Laval had de hoop op een politiek gesprek met Duitsland eindelijk laten varen en stelde zich tevreden met kleinere concessies. Waar-

schijnlijk was dat een realistische beoordeling van de toestand. In 1942 begonnen de Duitsers eveneens met de deportatie van joden naar Auschwitz en andere vernietigingskampen. De Duitsers verlangden daartoe in het bezette gebied — waar Laval toch al weinig invloed had — de medewerking van de politie. Die hulp werd echter door de Franse autoriteiten al snel tot het minimum beperkt.

In datzelfde jaar stond de Vichy-regering voor een ander, vrijwel onoplosbaar probleem. In de feitelijk geannexeerde Elzasser en Lotharingse *Départements* werd de Duitse dienstplicht ingevoerd. Laval uitte een fel protest tegen deze maatregel. De Franse

regering had trouwens steeds geprotesteerd tegen de *Germanisierung* van deze gebieden. Dit had geen enkel effect gesorteerd; de Duitsers reageerden gewoon niet op de Franse nota's.

Duits-Franse onderhandelingen vonden alleen nog plaats als het om kwesties van ondergeschikt belang ging, bijvoorbeeld om een paar schepen, wapenleveranties en dergelijke. Laval bleef vasthoudend en vindingrijk. Aanvankelijk deed hij een principiële toezegging en verzwakte dan in eindeloze onderhandelingen zo veel mogelijk het resultaat. Al was de situatie voor de Fransen veel zorgwekkender geworden, wezenlijk veranderde er niets. Pétain bleef volharden in zijn afwachtende

Süddeutscher Verlag

houding; Laval streefde nog steeds naar een samenwerking met Duitsland en Abetz wilde hem daarbij graag van dienst zijn. Hitler wees echter ieder voorstel tot onderhandelen af.

Deze op alle punten ongewijzigde houding werd op 8 november 1942 nog eens goed duidelijk, toen Amerikaanse en Britse troepen landden in Marokko en Algerië. Sinds het voorjaar waren er voortdurend tekenen geweest die duiden op een geallieerde invasie. Op 28 maart had een Brits commando de haven van St. Nazaire overvallen; op 19 augustus vond er bij Dieppe een mislukte landingspoging plaats en op 4 oktober volgde de overrompelende aanval op het kanaal-

van Duitsland in de oorlog begeven. Het zou echter zijn koloniën, zoals Dakar en Syrië, tegen iedere aanvaller verdedigen.

En zo gebeurde het. Terwijl de geallieerden landden, verzocht president Roosevelt Pétain de bezetting van Noord-Afrika zonder verzet te accepteren. Maar de maarschalk bleef trouw aan zijn principes; hij antwoordde: 'Wij worden aangevallen en zullen ons verdedigen.' Inderdaad moest het geallieerde expeditieleger onder zwaar Frans vuur aan land gaan. De wapenstilstand die Darlan, toevallig en om privé-redenen in Algerië aanwezig, wist te sluiten, was te danken aan een eigenmachtig optreden zonder voorkennis van Pétain. In elk geval vochten in de eerste

Fransen zouden gaan vechten, of zelfs de invasie, onder andere in Dakar, zouden afslaan. Toen er niets gebeurde, kreeg zijn gewone wantrouwen weer de overhand.

Hij liet Laval naar München komen. Niet om te onderhandelen, doch slechts om verdere Duitse acties te vergemakkelijken. Het Duitse leger vestigde een bruggehoofd in Tunesië. De Vichy-regering accepteerde dit gelaten. Het belangrijkste was echter de intocht in het tot dan toe onbezette Franse gebied op 11 november 1942. Na enig aarzelen werd ook de havenstad Toulon op 72 november bezet. Op het laatste moment brachten de Fransen het grootste gedeelte van hun oorlogsvloot tot zinken.

Fotoarchief Spaarnestad

eiland Sark. De Duitsers hadden dus al een vermoeden, dat er iets te gebeuren stond. Ze wisten evenwel niet wáár de geallieerden zouden landen en hoe de Fransen zouden reageren. Zouden ze vechten, overlopen of neutraal blijven?

Hitler zag ook in deze situatie geen aanleiding tot Frans-Duits overleg. Zijn besluit stond al vast sinds december 1940. Wanneer zich in Noord-Afrika veranderingen zouden voordoen, kon Duitsland niet anders dan Frankrijk en Corsica zo snel mogelijk bezetten en zich meester maken van de Franse vloot in Toulon. Ook Pétains politiek stond sinds 1940 vast. Frankrijk zou zich noch aan de zijde van de geallieerden, noch aan de zijde

Laval woonde in Compiègne een uitwisseling van arbeiders tegen krijgsgevangenen bij.

uren Duitsland én Frankrijk tegen dezelfde tegenstander en daardoor kwamen nog een keer die kringen in de belangstelling, die al lange tijd een Frans-Duits wapenbroederschap beoogden.

De maarschalk verbrak weliswaar de diplomatieke betrekkingen met de Verenigde Staten (met Groot-Brittannië waren de betrekkingen al lang verbroken), maar wees een oorlogsverklaring van de hand, omdat die in strijd zou zijn geweest met zijn neutraliteitspolitiek.

De Führer wachtte enkele uren af of de

Het onbezette Frankrijk en Pétain zelf, zo zei maarschalk Juin zeer terecht, waren in zeker opzicht de onderpanden voor het Franse koloniale rijk. Hun betrekkelijke zelfstandigheid mochten ze uitsluitend gebruiken om ervoor te zorgen dat Noord-Afrika en de vloot hen niet zouden afvallen. Toen Noord-Afrika eenmaal in handen van de geallieerden was gevallen en de vloot op de bodem van de zee lag, bestond er voor Hitler geen enkele reden meer om de wapenstilstandsovereenkomst te respecteren. De regering van Pétain en Laval bleef weliswaar nog anderhalf jaar in Vichy, maar kon nu helemaal geen gezag meer laten gelden. Men kon alleen maar dansen naar het pijpen van de Duitsers.

DE MAN MET DE WITTE DAS

DRS. F. G. VAN HASSELT

Het verraad dat een gezicht heeft gekregen — dat is voor de meeste Fransen nog altijd Pierre Laval. Vincent Auriol heeft in 1945, kort voordat hij zelf president zou worden van de Vierde Republiek, over hem geschreven dat alles aan hem zwart was: zijn kleren, zijn gezicht, zijn ziel. En nog een volle generatie later lezen we bij Sulzberger dat er slechts één goed ding was aan Laval: hij zag er ook als een verrader uit en was daardoor makkelijk te haten.

Maar makkelijk te haten is hij niet meer voor wie zich wat uitvoeriger met deze figuur heeft beziggehouden. De belangrijkste nuancering in het zwarte portret is in 1956 aangebracht door Werth, die hem ten tonele voerde als de man die 'het vuile werk deed', voor Pétain, voor Vichy, voor alle Fransen in eigen ogen. De 'restfiguur' ook uit het oude regime; de enige parlementariër — ook qua mentaliteit — in het semi-fascistische gezelschap van Vichy, dat hem, niet toevallig, in december 1940 voor zestien maanden op een zijspoor zette.

Een beeld dat gemakkelijk te flatterend uitvalt, krijgt men van Laval als men nagaat wat hij allemaal niet was: geen fascist, geen machtswellusteling, geen lafaard, geen militarist, geen jodenhater en over de gehele linie geen *killer*, geen oorlogsmisdadiger. Het ontbrak hem echter evenzeer aan emotie, aan enigerlei ideologische stellingname tégen bovengenoemde fenomenen. Voor zover men bij hem van principes kan spreken, komt zijn pacifisme daarvoor het meest in aanmerking. Zowel in de Eerste Wereldoorlog, toen hij nog socialist en advocaat (van goede zaken) was, als bij het aanbreken van de Tweede, toen hij als enige in het parlement probeerde zijn stem te verheffen tégen de oorlogsverklaring, heeft hij laten blijken dat het hem daarbij niet aan moed en verve ontbrak. Maar Lavals eigen pacifisme was er een van een primitief soort. Een van de velen die hem na de oorlog hebben willen schoonwassen, gaf hem het predikaat 'vredesmisdadiger'. Het is een goedgevonden term. Alleen, men kan hem natuurlijk ook naar de letter nemen en constateren dat hij de vrede heeft teruggebracht tot haar laagste niveau — daar waar zij in de reuk komt van de misdaad.

Laval was de zoon van een dorpsherbergier en later kocht hij een kasteel dat zijn dorp beheerste. Zijn pacifisme was van een boers soort, een goede-vrinden-willen-blijven met de burens, wie dat dan ook zijn en wat zij ook doen. De vrede was voor hem niet ondeelbaar,

Pierre Laval, tweemaal eerste minister van de regering Pétain in Vichy-Frankrijk.

maar deelbaar door het begrip Frankrijk. Met het beruchte Laval-Hoareplan hielp hij in 1935 als premier mee aan het opofferen van de Volkenbondsprincipes aan de 'goede vrede' met het Italië van Mussolini dat Abessinië was binnengevallen. In 'Le Populaire' schreef Léon Blum toen reeds over hem: 'Er is in hem een kwaadaardig intrigeergeenie dat alles waarmee het in aanraking komt ontbindt, bezoedelt en bederft. Hij brengt de grootste menselijke conflicten terug tot zijn eigen beperkte schaal.' Abessinië was geen buur, Engeland evenmin;

er lag een zee tussen die landen en Frankrijk. Duitsland, Italië en Spanje waren wél burens; met hen moest men dus *on speaking terms* blijven, zeker als ze aan de winnende hand waren.

In de zomer van 1940, toen Laval de Derde Republiek 'brak' en Vichy 'maakte', was hij er als zovelen zeker van dat Hitler de oorlog had gewonnen. Het stemde hem niet tot droefheid; een verloren oorlog is een beëindigde oorlog; na het verliezen van een oorlog kan er alleen nog maar gepraat worden — en praten was zijn sterkste wapen. Trouwens, had Frankrijk in vroegere nederlaagsituaties niet alle voordelen getrokken uit de diplomatieke kunsten van Talleyrand en Thiers? Laval vermoedde altijd nog wel ergens mogelijkheden voor een positie van 'lachende derde', voor het manipuleren van een speelruimte tussen Hitler en Mussolini. Zelfoverschatting was waarschijnlijk zijn grootste gebrek.

Laval koppelde zijn zaak aan de Duitse overwinning. In 1942 geloofde hij misschien niet meer met zekerheid in die overwinning, maar hij wenste haar nog wel. Van hem zijn de beruchte woorden: '*Je souhaite la victoire allemande...*' ('Ik wens de Duitse overwinning...'). Meer dan daden zijn het deze en dergelijke wóórden geweest die hem tenslotte het leven hebben gekost. Tijdens zijn proces in 1945, dat zo schandelijk verliep, heeft hij er vier verschillende rechtvaardigingen voor gevonden, die elkaar gedeeltelijk ophieven. De belangrijkste ervan was: 'Met deze woorden heb ik tweehonderdduizend Fransen behoed voor de arbeidsinzet.' Of het waar was, is een tweede, maar gezegd moet worden dat Laval als een leeuw heeft gevochten met de Duitse opperronselaar Sauckel.

Woorden waren goedkoop voor Laval, maar deze woorden zijn hem duur te staan gekomen. Woorden waren zijn wapenen en zijn pasmunt. 'Geen devaluatie, geen mobilisatie' was zowat zijn enige politieke abstractie, maar tegen devaluatie van déze pasmunt had hij geen bezwaar. Pétains afkeer van zijn eerste minister berustte onder andere daarop dat Laval nooit iets op schrift stelde. Hij hield ervan 'te lezen in de stemmen.' Het was trouwens Laval die al tijdens zijn premierschap van 1931 de telefoon invoerde in de internationale diplomatie: hij belde de Duitse kanselier Brüning gewoon op. Hij heeft zich nimmer volledig gerealiseerd dat dit met Hitler onmogelijk zou zijn.

Laval bracht in de zomer van 1940 het parlement van de Derde Republiek om hals ('Dit parlement heeft mij uitgespuugd, nu spuug ik het parlement uit.'), maar tekenend is alweer dat hij dit goeddeels langs parlementaire weg deed: *parler* (praten) en nog eens *parler*. En tijdens zijn proces zei hij, niet ten onrechte, dat hij alles wat hij in zijn leven had bereikt, dankte aan dit parlement. Hij was geen slecht redenaar, maar wel is het zo, dat zijn 'ideale parlement' uit louter wandelingen zou hebben bestaan. Mensen van alle richtingen en partijen apart nemen en in een walm van sigaretten op ze inpraten — dát was de wereld waarin hij op z'n best was. (Een andere klacht van Pétain was dat hij die

Hitler die toenaderingspolitiek een lachspiegeleffect meegaf. Laval hield Vichy 'buiten de oorlog', maar dat zal tenslotte alleen hemzelf voldoening hebben gegeven. In de lachspiegel van Vichy viel zijn 'parlementarisme' een zelfde lot ten deel. Laval hield als enige staatsman in Pétains *Etat Français* het borstbeeld van de Republiek in ere en in 1942 probeerde hij zelfs iets van de oude democratie te herstellen door de instelling van departementale raden. Maar ook deze lijn in Lavals politiek liep uit op een even weinig bekende als bizarre climax: zijn fantastische escapade in augustus 1944 naar het asiel in Nancy. De Franse kamervoorzitter Herriot zat daar gevangen en met zijn

blik, van de *république des camarades*? Misschien moet men het zo stellen: Laval was van die republiek, waarin hij als eenmanspartij van links naar rechts was gezwenkt, maar links én rechts was blijven bestrijken, een zo 'verpletterend' produkt, dat hij de republiek zelf verpletterde en al zijn kameraden verloor. Toen hij, opgelapt na een mislukte zelfmoordpoging, misselijk en halfverlamd werd doodgeschoten bij de gevangenis van Fresnes, was er niemand die een goed woord voor hem had. Alleen hijzelf zag de lijn in zijn leven: zijn witte das — het enige witte aan hem — had hij om. Men had er voor de executie enige tijd naar moeten zoeken.

Associated Press

rook steeds in zijn gezicht kreeg!) Praten was voor Laval wat zwijgen voor De Gaulle was. Misschien had hij de Vierde Republiek nog diensten kunnen bewijzen door, eerder dan Mendès France en De Gaulle, te hebben willen praten met de Vietnamese of Algerijnse leiders. En wellicht zou hij ook de protesterende Franse jeugd hebben 'aangesproken' met zijn totaal informeel, niet-hiërarchisch en anti-autoritair gedrag... Achteraf gezien is Laval een schakel in de lijn van toenadering tot Duitsland die voor en na de Tweede Wereldoorlog is nagestreefd door figuren als Caillaux en Briand, Schuman en De Gaulle. Maar het is het noodlot van Laval geweest dat het Duitsland van Adolf

Op 27 augustus 1941, na het vertrek van het eerste contingent Franse vrijwilligers dat tegen de Russen werd ingezet, pleegde een communist een aanslag op premier Laval.

hulp probeerde Laval in bezet Parijs de *Assemblée* bijeen te krijgen: een laatste poging om de totstandkoming van een regering-de Gaulle te verhinderen. De Duitsers sloegen ook deze zeepbel stuk, maar zo onwezenlijk als ze achteraf lijkt, zo normaal moet ze Laval zelf zijn voorgekomen. Men moest de bakens immers kunnen verzetten; de binnenlandse politiek kunnen aanpassen aan de buitenlandse. Waren Herriot en hij niet beiden produkten van de Derde Repu-

BELOFTEN EN GLORIE

Na 17 juni 1940 hield maarschalk Pétain verscheidene toespraken voor de radio, waarin de toekomstige Vichy-lijn zich al aftekende.

Wij zijn zwakker dan we tweeëntwintig jaar geleden waren en we hebben ook minder vrienden. We hadden niet genoeg kinderen, niet genoeg wapens en er waren niet genoeg geallieerden — dat zijn de oorzaken van onze nederlaag. We zullen onze lessen leren uit onze verloren oorlogen. Sedert onze laatste overwinning heerste de geest van plezier sterker onder ons dan de offervaardigheid. We vroegen veel en bewaarden weinig.

In onze glorieuze dagen was ik bij u. Aan het hoofd van de regering zal ik bij u blijven tijdens de donkere dagen. Voeg u aan mijn zijde.

Frankrijk is bloed noch arbeid bespaard. Het is zich bewust van het respect dat het zich in de gehele wereld heeft verworven. En het let op zichzelf ter wille van zijn eigen redding. Laat meneer Churchill dit onthouden... Wij hebben vaker verraad overleefd. Wij weten dat ons land intact blijft, zolang zijn kinderen het trouw blijven. Nooit is hun liefde vuriger geweest. Frankrijk zit vol beloften en glorie. Onze boeren hebben gezien hoe hun oogst werd vernietigd door de hagel. Zij wanhopen niet aan de oogst van volgend jaar. Met dezelfde vlijt als tevoren beploegen zij dezelfde aarde voor toekomstig zaad.

De voorwaarden van de bezetting zijn hard, maar onze eer is tenminste gered. Niemand zal onze vliegtuigen of onze vloot gebruiken... De regering blijft vrij, en Frankrijk zal uitsluitend door Fransen worden geleid. Nu begint een nieuwe orde.

U heeft geleden. U zult nog meer lijden. Uw leven zal zwaar zijn. Ik zal u niet in slaap wiegen met balsemende woorden. Ik haat leugens — in het verleden hebben die u veel schade toegebracht. Maar de aarde — de aarde liegt niet. Die blijft uw toevlucht. De aarde is onze thuishaven. Verwacht niet te veel van de Staat, die alleen maar kan geven wat hij ontvangt. Vertrouw op dit ogenblik op uzelf en vertrouw — wat de toekomst betreft — op uw kinderen, die u zult hebben opgevoed in het bewustzijn van hun plicht.

(Uit: France 1940—1945, door A. Werth. Londen, Hale Ltd., 1956)

DE RAID OP DIEPPE:
19 AUGUSTUS 1942

CATASTROFALE SPELDEPRIK

VICE-ADMIRAAL B.D. JHR.
H. A. VAN FOREEST

I.W.M. — Rex

In de eerste helft van 1942 had de oorlog voor Engeland opnieuw een dieptepunt bereikt. De beperkte Britse strijdmacht, over de halve wereld verspreid, leed tegenslag op tegenslag. Op de Atlantische Oceaan, in Zuidoost-Azië en in Noord-Afrika groeide een dodelijk gevaar. Daarbij stelde de Sowjetunie, Englands nieuwe bondgenoot, onder de druk van een Duits offensief voorshands onuitvoerbare eisen aan de Britse oorlogsinspanning, waaronder bovenal het openen van een 'tweede front' in Noord-Frankrijk. Deze Russische aandrang vond steun bij de Verenigde Staten en bij de Britse publieke opinie.

Met een bezwaard gemoed zocht de regering-

Britse marinevaartuigen in augustus '42 op weg naar Dieppe, waar de Engelsen de Duitsers net zo dachten te overrompelen als in maart '42 in St.-Nazaire.

Churchill een uitweg. De aanval op het Duitse centrum scheen voorlopig slechts aanvaardbaar als een noodsprong (om Rusland te redden) of als genadestoot (tegen een bezwijkend Duitsland). Wel leek een actie mogelijk op de flank van de Duitse positie, in Noorwegen of Frans-Afrika, maar dit zou een lange aanloop vergen en intussen mocht men niet stilzitten.

Nu kende Engeland van oudsher in de strijd tegen landmogendheden naast de wurg-

door een blokkade de strategie van 'speldeprikken': kleine invallen op de kust om de vijand onrustig te houden. Aan het daarmee belaste orgaan werd, met de benoeming van lord Mountbatten tot hoofd, tegelijk de voorbereiding van grote invasies opgedragen. Vermenging van beide taken volgde en zou leiden tot het plan-'Dieppe', dat in feite een kruising was van een commandoraid en een doorgezette landing.

De eerste aanslag op grotere schaal (St.-Nazaire; 27 maart 1942) was op verrassing gebaseerd en leidde tot een volledig succes. Verrassing werd dus ook het beginsel voor de nu volgende inval — een optimistisch uitgangspunt, want het was duidelijk dat

Links: Canadezen en Engelsen deden over een breedte van twintig kilometer pogingen Frankrijk binnen te rukken. De infanterie kreeg de steun van achttwintig Churchill-tanks.

Linksonder: te laat, of door fouten in de navigatie niet op de voorgenomen plaats, wist aan weerszijden van Dieppe toch een bataljon Canadezen bij verrassing aan land te gaan.

Rechts: er waren maar weinig Canadezen die de landing overleefden, hoewel de Britse tanks (waarvan de meeste niet verder kwamen dan het strand) nog enige bescherming boden.

GROEIEND VERZET

De pers had een triomfantelijk commentaar gegeven op de mislukte Engelse landing in Dieppe op 19 augustus. Toch kon men, vanaf oktober, tussen de regels door gemakkelijk uit de kranten opmaken dat de gebeurtenissen zich niet zo ontwikkelden als Hitler gedacht had. Het was al een tijd geleden dat hij de op handen zijnde overwinning van de troepen van de As aan het front van El Alamein en aan het Russische front in Stalingrad had aangekondigd. Nu werd gezegd dat ze goed stonden en heldhaftig streden: zij waren in het defensief. In Frankrijk zelf was een nauw contact tot stand gekomen tussen de verzetsstrijders en Londen; de activiteiten van de 'terroristen' werden steeds talrijker en de represailles namen in hevigheid toe. Na de landing in Dieppe werden talrijke Fransen, op beschuldiging van spionage voor Engeland, geïnterneerd of ter dood gebracht. Dreigend gestelde aanplakbiljetten waarschuwden de bevolking voor verstandhouding met 'de vijand.' Het ontploffen van tijdbommen in de bioscopen Garenne-Palace en Rex, de aanslag met een handgranaat op een Duits detachement in de rue d'Hautpoul hadden verschrikkelijke represailles ten gevolge. Zesenvestig communistische gijzelaars werden gefusilleerd in het fort van Romainville, zeventig anderen in Bordeaux. Desondanks ontploften twee andere bommen op het Gare Montparnasse en het Gare de l'Est, drie Duitse soldaten dodend. Thans zag de overgrote meerderheid van de Fransen met ongeduld uit naar de Duitse nederlaag. Tevergeefs probeerde de Duitse propaganda de publieke opinie tegen de Engelse luchtaanvallen op te zetten. Het land had in die twee jaar te veel geleden en mooie woorden noch terreur konden de wraakgevoelens sussen. De herhaalde oproepen van Laval tot vrijwillige arbeid in Duitsland en de chantage op gevangenen hadden zo weinig resultaat, dat de Duitsers tot dwang overgingen; maar de meeste arbeiders, door de 'Service du Travail Obligatoire' (de verplichte 'Arbeidsinzet') aangewezen, trachtten eraan te ontkomen en onder de jongeren sloten sommigen zich bij de Maquis aan.

(Uit: 'Memoires, de bloei van het leven', door Simone de Beauvoir; Hilversum, uitg. C. de Boer Jr., 1968)

Hitler persoonlijk zou toezien op versterking van de kustdefensie en op grotere waakzaamheid. Dieppe lag daarbij in het gebied der vroegere, wederzijdse invasies, slechts enkele uren varen van Engeland en binnen bereik van de jachtvliegtuigen. Van zee uit werd de toegang landinwaarts belemmerd door steile rotsen, die verdedigd werden met talloze vuurwapens en zware prikkeldraadversperingen. Links en rechts werden stad en haven door uitlopers van die rotswand beheerst, terwijl twee kustbatterijen op het zeefront waren gericht. Het bevel berustte bij de commandant van de 302e Duitse divisie; luchtverdediging en verbindingen stonden echter onder de *Luftwaffe*, die er ook een vliegveld

goede wil te dezen en tevens van de grote problemen verbonden aan een landing in Frankrijk. Naast deze politieke beweegredenen waren er ook militaire; men zou de *Luftwaffe* betrekken in een massaal gevecht en zo het Russische front ontlasten, terwijl ervaring werd verkregen voor een toekomstige invasie. Tot die ervaring behoorden bijvoorbeeld de nachtelijke ontscheping, zonder gebruik van lichten, uit talrijke vaartuigen op tevoren vastgestelde plaatsen en tijdstippen; het bestormen van kustversterkingen, het maken van gevangenen en het uitvoeren van vernielingen.

Psychologisch leek het gewenst de 2e Canadese divisie te gebruiken, waarvan het moreel

had. Enkele formaties vliegtuigen werden na de raid op St.-Nazaire naar Frankrijk verplaatst; in het Kanaal lag een mijneveld; een pantserdivisie ging naar Amiens. Toen de Britse propaganda nieuwe invallen aankondigde, hechtten de Duitsers daar weinig geloof aan, maar ze verhaastten toch hun voorzieningen. Ook verhoogden zij de paraatheid telkens als hun luchtverkenning onder de Engelse kust een concentratie van vaartuigen waarnam, vooral wanneer de omstandigheden (maanstand, weervoorspelling, getijden) gunstig leken voor een aanval. Door zijn gebrekkige inlichtingendienst was Mountbatten slechts ten dele van deze voorzieningen op de hoogte toen hij, met volle steun van Churchill, Dieppe als volgend doelwit koos. Een raid daarop, zo meenden zij, zou de critici overtuigen van Englands

door werkeloosheid sterk werd aangetast. De marine wilde landen op de flanken van Dieppe, maar het leger vreesde vertraging bij de opmars. Het eiste daarom een frontaanval met voorafgaand bombardement, waarvoor marine noch luchtmacht echter de zware eenheden wilde leveren. Ook zou de toegang tot de stad daarna door puinhopen zijn versperd, terwijl Churchill dacht dat men met een bombardement een slechte indruk zou maken in Frankrijk. Besloten werd zich te beperken tot steunvuur gedurende de actie en het leggen van nevelschermen door vliegtuigen en kleine schepen, gepaard aan een luchtlanding achter de frontlijn. Deze luchtlanding bleek echter zo afhankelijk van de weersomstandigheden dat men ook daarvan moest afzien. Het onklaar maken van kustbatterijen werd nu de taak van twee groepen

commando's, terwijl de gevaarlijke trosplateaus aan beide zijden van Dieppe van tevoren bezet zouden worden, na landingen te Pourville en Puys. Alles bijeen een te zware opdracht voor de — meest jeugdige — officieren binnen de tijdslimiet van 5.40 tot 11 uur. Daarom werden de handelingen van de deelnemers vastgelegd in een soort draaiboek, dat echter door zijn omvang en starre opzet tijdens de actie onbruikbaar bleek. Hetzelfde gold voor het ingewikkelde, kwetsbare verbindingsnet tussen het vlaggeschip en de vele onderdelen. Er was in Engeland vaak geoefend, zonder dat de expeditie, alle enthousiasme ten spijt, het vereiste peil bereikte.

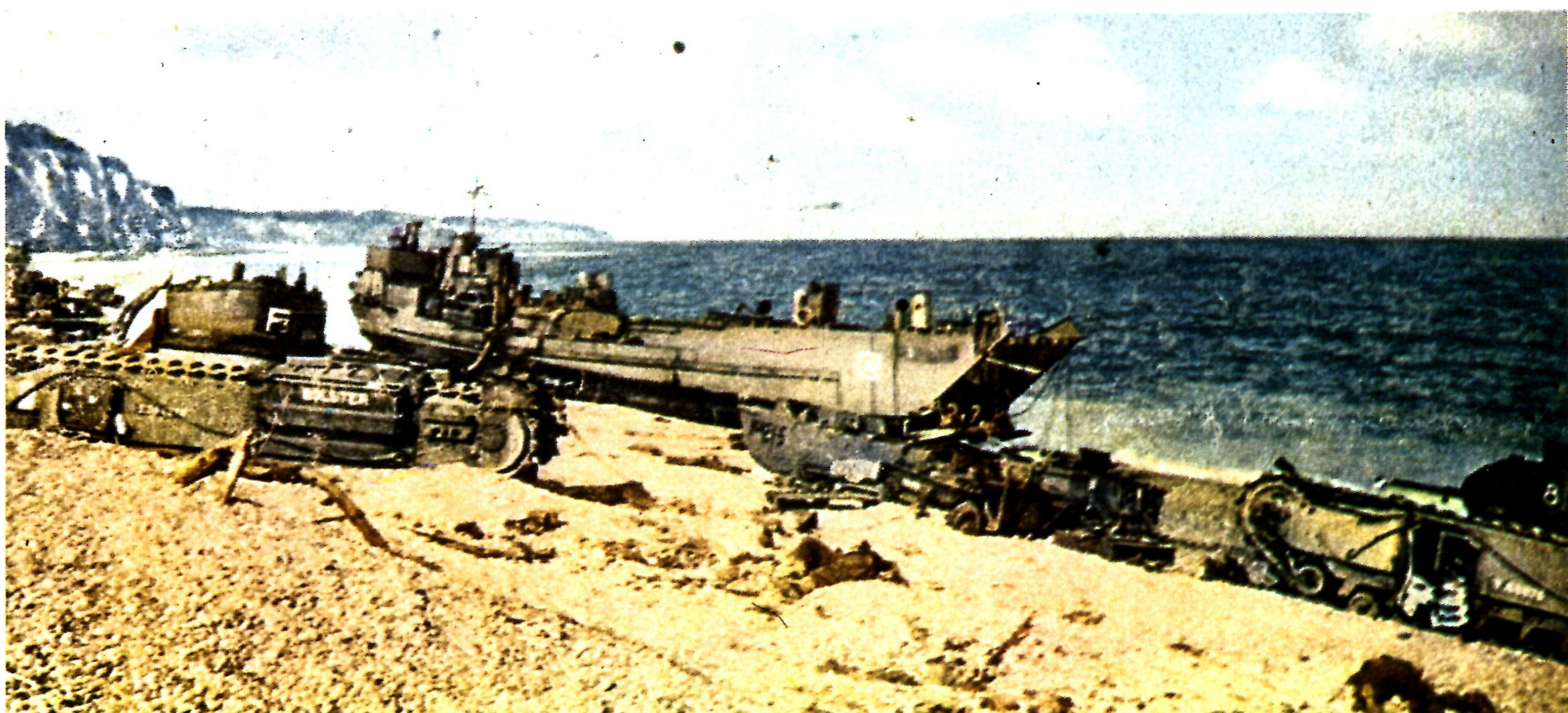
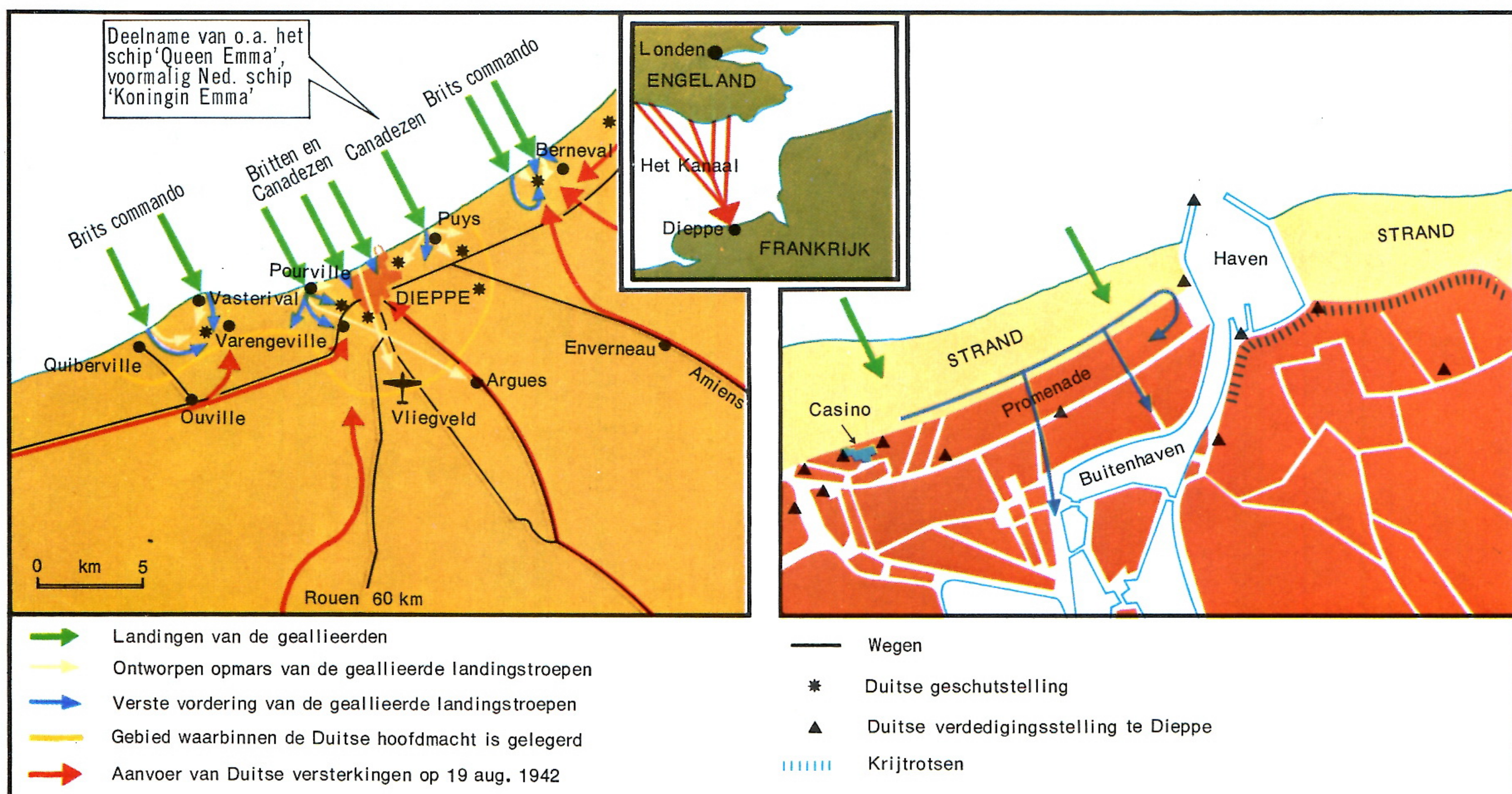
Toch liet het begin zich hoopvol aanzien. Doordat men op 18 augustus bij donker was vertrokken uit vijf verschillende havens in Engeland, werd de landingsvloot niet ontdekt door de Duitse avondverkenning. Alle 240 eenheden passeerden zonder schade het mijnenveld en de grote transportschepen ankerden ongemerkt voor de Franse kust. Op deze laatste dag van een gunstige periode voor het uitvoeren van een landing verwachtten de Duitsers geen aanval meer; zij gaven de meeste vliegers vrijaf, al bleef het leger op zijn post. Toen dan ook hun radarwaarnemers om 2.30 uur vaartuigen zagen, hield men die voor een Duits konvooi dat juist van Boulogne naar Dieppe voer. Zelfs

Onder: een plattegrond van de voor Engelsen en Canadezen onbereikbare stad Dieppe en een overzicht van het aanvalsplan, dat geen kans van slagen bleek te hebben.

Geheel onder: het landingsmaterieel van de geallieerden bleef als stille getuige van een rampzalige strijd op het strand achter.

Rechts: door slechte verbindingen bleef het op het vlaggeschip lang onbekend dat het sturen van reserves geen zin meer had.

Rechtsonder: St.-Nazaire, waar de Engelsen in maart 1942 meer succes hadden dan bij de aanval op Dieppe het geval was.

toen dit op de linkervleugel van de Britse formatie stiet, waaruit een vuurgevecht ontstond (3.50 uur), werd geen groot alarm gegeven, daar schieten op zee wel vaker voorkwam. Daardoor kon een commandogroep ongemerkt landen bij Varengueville (4.50 uur) en daar de kustbatterij vernietigen en zich later weer veilig embarkeren. Hoewel de groep die was bestemd voor Berneval door de verwarring na het zeegevecht te laat kwam en werd overmeesterd, gelukte het enige commando's de daar aanwezige batterij zuiver door bluf te neutraliseren tot de kritieke tijd voorbij was, en vervolgens nog te ontkomen. Zo'n resultaat kon slechts bij verrassing behaald worden door een kleine keurtroep, wat

De frontaanval op Dieppe zelf kon na deze mislukkingen enkel uitlopen op een ramp. Ondanks de nevelschermen en het steunvuur uit de lucht en uit zee vingen de Duitsers de landingstroepen in een kruisvuur dat ze vasthield. Op enkele patrouilles na kon niemand doordringen tot de stad, ook de 28 tanks niet die de infanterie moesten steunen. Ze verloren alle hun rupsbanden of kwamen in een tankval tot stilstand. Zo boden ze de Canadezen hier en daar op het strand nog enige dekking, evenals een beschadigd casino dat deed. Door de gebrekkige verbindingen bleven deze ontwikkelingen op het vlaggeschip onbekend en werden vandaar af tot 8.30 uur nog reserves ingezet.

Churchill verdedigde het gebeuren als een *reconnaissance-in-force*, een dure, maar onmisbare proefneming. Dit wekte ontstemming bij deskundigen, omdat men tegen een lagere prijs dezelfde ervaring had kunnen opdoen. Hitlers propagandamachine sprak van een afgeslagen invasie, al was de Franse bevolking direct met proclamaties en over de radio door Churchill gewaarschuwd dat de actie niet als zodanig was bedoeld. Mede daardoor hadden de Fransen zich beperkt tot civiele verdediging en humanitaire hulpverlening. Hitler beloofde ze voor die houding door krijgsgevangenen uit Dieppe en omgeving vrij te laten, terwijl Pétain zijn gelukwensen zond. Tevens liet Hitler zich bedan-

bleek toen ter weerszijden van Dieppe een Canadees bataljon aan land ging. Door fouten in de navigatie arriveerden ook deze troepen te laat of op een verkeerde plaats. Bij Puys liep dat spoedig uit op een slachting, zonder dat de troep een kans had het rotsuiteinde daar te veroveren. Een evacuatiepoging mislukte en de overlevenden vielen allen in de handen van de vijand. Iets beter ging het te Pourville, waar men doorstiet in de richting van het vliegveld, zonder dit en het rotsplateau ten westen van de stad te kunnen bereiken. Tijdens een achterhoedegevecht tegen Duitse versterkingen wist men hier echter 60% van de formatie weer in te schepen.

'Zij belandden in Duitse gevangenschap en streden tevergeefs', schreven de Duitsers op deze foto van een deel van de 1800 man die zij krijgsgevangenen wisten te maken.

Toen de Canadezen tenslotte in de centrale sector tot evacuatie overgingen (tussen 11 en 12.30 uur), kon slechts een fractie van hen ontsnappen. Terwijl de strijd in de lucht nog voortging, voer de invasievloot terug, volgepakt met gewonden. Van de vernietigende slag die men de vijand had willen toebrengen, was niet veel terechtgekomen. Tegenover de 50 vliegtuigen en 600 doden of gewonden aan Duitse kant verloren de Britten 108 vliegtuigen, 34 vaartuigen en 4300 man.

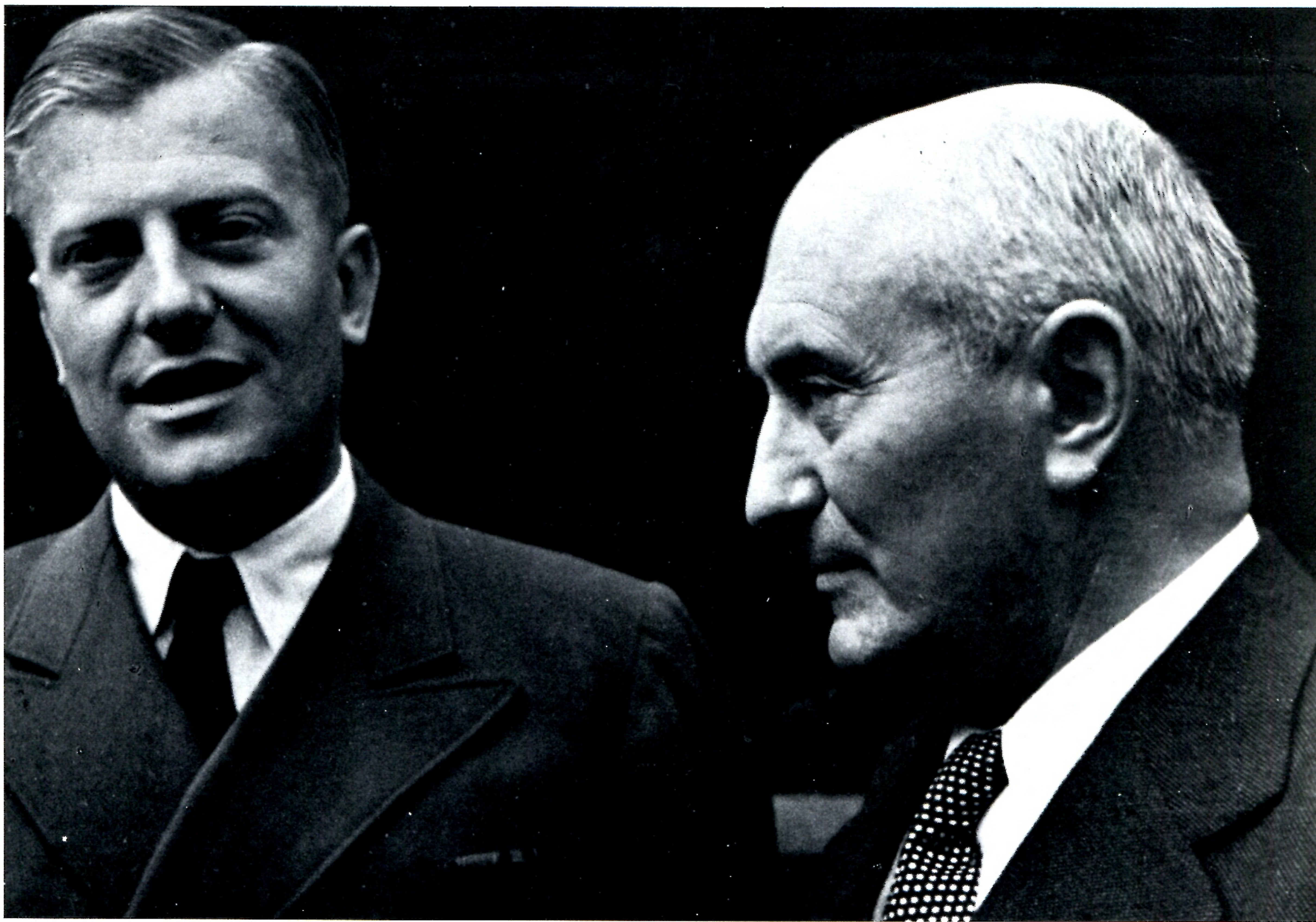
ken door de Vichy-regering voor de 'snelle schoonmaak van de Franse bodem', een beleefdheidsbetuiging welke wel namens Pétain maar zonder diens voorkennis werd verzonden.

Belangrijker waren de wijzigingen die Hitler aanbracht in de verdediging, door het versterken van de havens en het naar het binnenland verplaatsen van de pantserdivisies. Vooral door dit laatste werd de invasie van 1944 een stuk gemakkelijker gemaakt. De bondgenoten hadden geleerd dat ze een frontale aanval op die havens moesten vermijden en dat zelfs op een open kust een landing moest worden vooraf gegaan door zeer zware bombardementen.

ADMIRAAL FRANÇOIS DARLAN

BUIKSPREKER OF MARIONET

DRS. P. R. A. VAN IDDEKINGE

Städteutscher Verlag

Als maarschalk Pétain in 1941 Lyon bezoekt, wordt hij vergezeld door admiraal Darlan. Langs de route staat een grote menigte, die uitbundig roept: *'Vive Pétain! Vive Pétain!'* Ineens klinkt boven al dat gejuich uit ook een kreet: *'Vive Darlan!'*. Dan draait Pétain zich om en zegt korzelig tegen Darlan: *'Hé, ik wist niet dat u kon buikspreken.'* Een mooi verhaal, en zelfs als het niet waar is, illustreert het de lichtgeraakte ijdelheid van het hoogbejaarde staatshoofd. Maar wat zegt het over Darlan? Niet veel — misschien alleen dat hij wat populariteit betreft niet in de schaduw van Pétain kon staan en dat Pétain, met al zijn waardering voor de admiraal, daar allesbehalve rouwig om was.

Admiraal François Darlan, (die in Afrika een dubbelrol speelde), hier samen met de Duitse ambassadeur in Parijs, Abetz (links).

Werkelijk populair was François, Jean, Louis Xavier Darlan inderdaad niet. De vele hatelijke anekdotes die over hem de ronde deden, getuigen ervan. Wél was hij bekwaam; zelfs zijn meest fervente tegenstanders moesten, knarsetandend soms, dit toegeven. Ze konden ook moeilijk anders, want Darlans voortreffelijke staat van dienst liet zich niet zo maar wegedeneren. Aan hem vooral dankte Frankrijk bij het uitbreken van de oorlog zijn moderne vloot, 'beter...dansedert de Franse Revolutie ooit het geval was geweest' — aldus

Churchill, die hem op enige vlootconferenties om zijn ijver hiervoor had leren respecteren. Darlan had er in 1939 (hij was toen 58 jaar) zijn bevordering tot admiraal aan overgehouden, een rang, die sinds 1870 geen Fransman meer had bekleed. En behalve die niet geringe eer was er de lof die Pétain hem in mei 1940, bij een inspectie van het marinehoofdkwartier, had toegezwaaid: *'Enfin, je vois quelque chose qui marche. Je vous félicite, amiral.'*

Gelukwensen liet Darlan zich graag. In populariteit mocht hij voor Pétain onderdoen, in ijdelheid stellig niet. IJdelheid, en een geweldige eerezucht — het zijn eigenschappen die een gevoel van minderwaardig-

heid lijken te maskeren. Zijn briljante carrière ten spijt, was Darlan een man van middelmatige eruditie — rond de eeuwwisseling, toen hij zijn opleiding had genoten, waren adspirant-marineofficieren nog vrijgesteld geweest van de normale school-examens — en openige academische vorming kon hij niet bogen. In het merkwaardige intellectuele gezelschap van Vichy-kopstukken, die hij met zijn soms wel erg ongepolijste boertigheid danig schoffeerde, viel hij dan ook ietwat uit de toon, en menigeen liet hem dit terdege voelen. Zijn helder verstand en snelle besluitvaardigheid werden hem echter benijd — geen wonder, want een combinatie van juist die kwaliteiten was

hendig gehanteerd in zijn wonderlijke collaboratiespel. Gemakkelijk te doorgronden was dat spel al evenmin als Darlan zelf, die wel 'het grote raadsel van de oorlog' is genoemd, een figuur die eigenlijk niet was in te delen in de geijkte kaders van 'goed' of 'fout' en misschien juist daarom door vrijwel iedereen werd gewantrouwd, zoals hijzelf ook steeds partners zowel als tegenstanders scheen te wantrouwen.

Darlans achterdocht jegens Duitsers, jegens Italianen, óók jegens verscheidene Vichy-bentgenoten, werd overschaduwd door zijn afkeer van de Engelsen. Die afkeer, traditionele beroepsdeformatie van de Franse marineman, werd er na Mers-el-Kébir niet

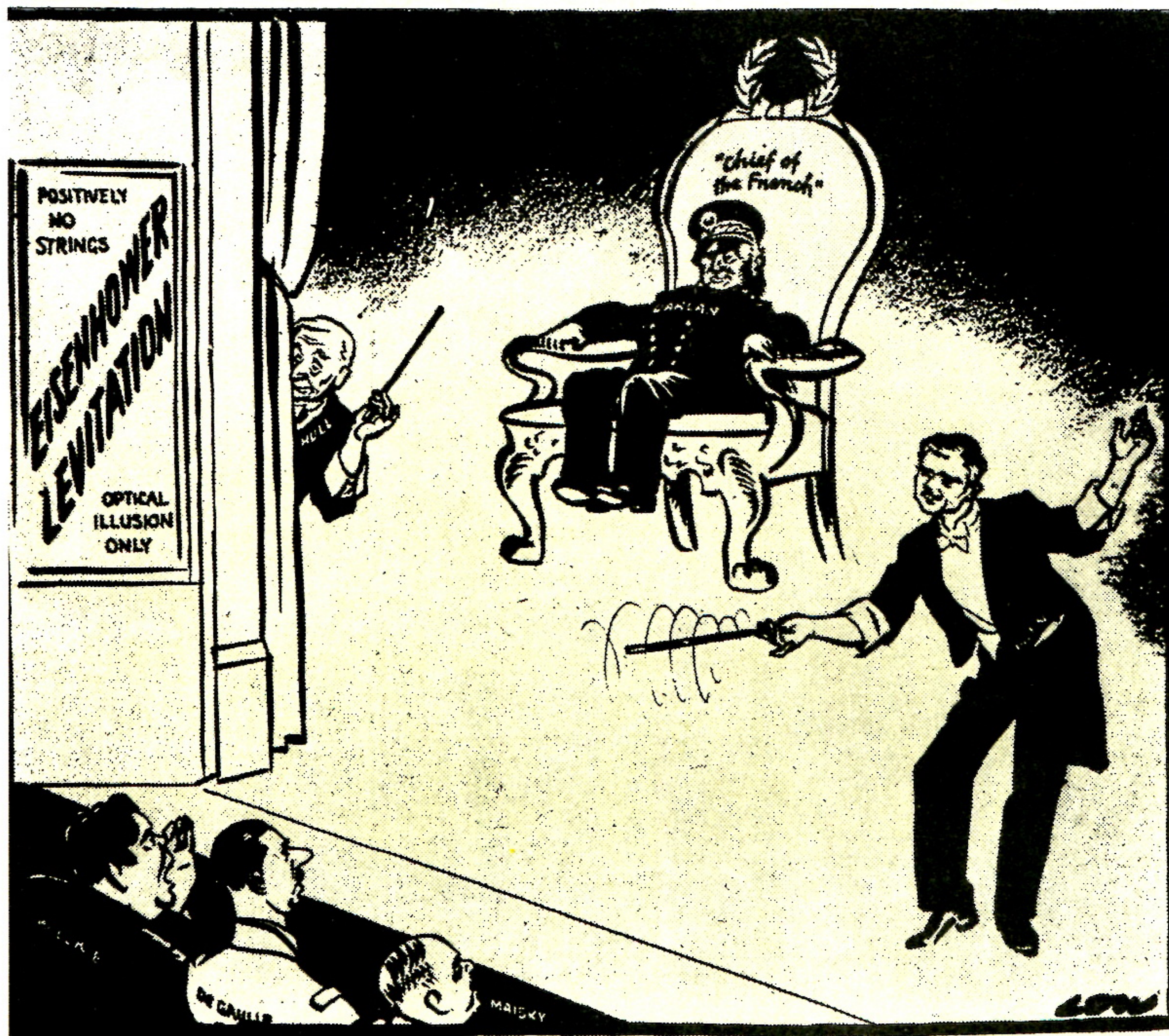
omdat hij een Fransman is, doet hij alles met een zekere geslepenheid. Kun je hem vertrouwen? Ik kan het niet zeggen. Ik weet maar één ding, namelijk dat hij de Engelsen haat. Bepaalde gezegden kunnen niet geveinsd zijn. Aan de andere kant bestaat er voor hem maar één keus en hij komt er rond voor uit dat zijn lot niet prettig zou zijn als de Engelsen de oorlog wonnen.'

Bestond er voor hem werkelijk maar één keus? Churchill vraagt zich in zijn memoires af wat er zou zijn gebeurd als Darlan in 1940 naar Engeland was uitgeweken: 'Hij zou dan niet gekomen zijn als generaal de Gaulle, die slechts over een ontembaar hart en enkele verwante geesten beschikte. Hij zou medegebracht hebben, buiten bereik der Duitsers, de vierde vloot ter wereld, waarvan de officieren hem stuk voor stuk waren toegewijd. Indien hij zo gehandeld had, zou Darlan de leider van de Franse *Résistance* geworden zijn, die over een machtig wapen beschikte. Niets had hem kunnen beletten Frankrijks bevrijder te worden.'

Dezelfde Churchill berustte, blijkens een Lagerhuisrede van 10 december 1942, erin dat 'de Almachtige het in zijn oneindige wijsheid niet nodig heeft geoordeeld de Fransen naar het evenbeeld van de Engelsen te scheppen'.

Terwijl Churchill zich verdiept in de raadselen der schepping, zit de Amerikaanse generaal Mark Clark al ruim een maand onbehaaglijk met Darlan opgescheept in Algiers. Dat Darlan ter plaatse was, juist toen de Amerikanen hier op 8 november 1942 Operatie Torch uitvoerden, is een opmerkelijk toeval, maar amper een verrassing voor Clark, die realist genoeg is om in te zien dat samenwerking met 'the Little Fellow', hoe schadelijk ook voor het geallieerde prestige, de beste kans op neutralisering van Frans-Noord-Afrika biedt. En zo krijgt Darlan, als opperbevelhebber van alle Vichy-strijdkrachten, nog eenmaal gelegenheid met zijn collaborateurstalent te woekeren: zich beroepend op zijn trouw aan Pétain (die hij koortsachtig doch vergeefs om duidelijke instructies telegrafeert), sjachert hij Clark het bloed onder de nagels vandaan, maar accordeert tenslotte met de lange Amerikaan, die hem met de vuist op tafel overbluft. Een bestand, niet erkend door Vichy, kost hem de gunst van Pétain, uit wiens naam hij overigens blijft handelen; het kost hem ook de zeggenschap over zijn vloot, die in Toulon zelfmoord pleegt. De titel van 'Hoge Commissaris van Frankrijk' garandeert hem geenszins het Amerikaanse vertrouwen, integendeel: Roosevelt is zeer ongelukkig met de troebele situatie en Clark tracht Darlan met een zoet lijntje — het voorstel dat zijn zoon, die aan kinderverlamming lijdt, wellicht in Amerika genezing kan vinden — van het Noordafrikaanse toneel te verwijderen. Op 24 december 1942 maakt Frans geweld een eind aan dit bij uitstek Franse probleem: 'the Little Fellow', de collaborateur-in-het-kwadraat, wordt op straat vermoord door een heetgebakerde gaullist — roemloze ondergang van een eierzuchtige marionet waarvan alle touwtjes zijn doorgeknipt. Darlan kon niet buikspreken, hij was zijn eigen buiksprekerspop.

E MANCHESTER GUARDIAN, WEDNESDAY, DECEMBER 9, 1942

"NOW MAKE HIM DISAPPEAR"

(By arrangement with the "Evening Standard.")

schaars in het op de grens van twee werelden weifelende Frankrijk!

Met staatslieden en parlementariërs had hij nooit veel opgehad, maar dat was in zijn kringen niet zo ongewoon. Militair tot in het merg, van huis uit niet zeer rijkelijk met politiek benul toegerust, beschikte hij anno 1940 evenwel over een meer dan geldig paspoort voor de hoge regeringsambten die hij bij de gratie van Pétains uitverkiezing mocht bekleden. Dat paspoort was de vloot, zijn vloot, in feite het enige dat buiten Frankrijks failliete boedel was gebleven. Paspoort of troefkaart — maar dan een troefkaart-in-demouw, door Duitsers en Britten gelijkelijk begeerd en gevreesd, door Darlan steeds be-

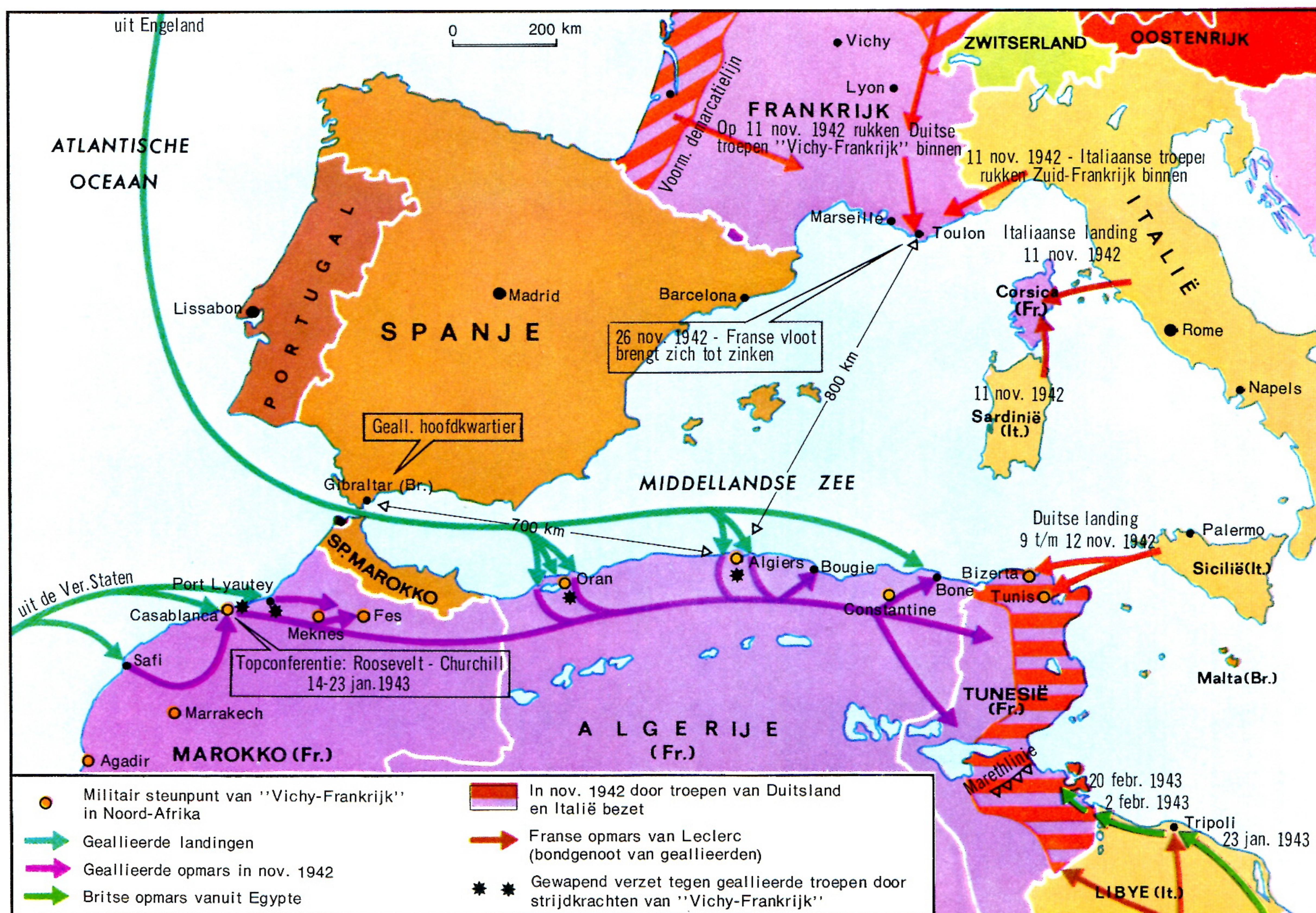
'Laat hem nu verdwijnen.' Twee weken nadat deze politieke prent in een Britse krant verscheen, werd admiraal Darlan vermoord.

geringer op. Paul Schmidt, die tolk was tijdens het stormachtige onderhoud met Hitler op Eerste Kerstdag 1940 (Hitler wond zich bij die gelegenheid zeer op over het ontslag van Laval), noteert in zijn memoires dat Darlan hem altijd is opgevallen 'wegen seiner ausgesprochenen Englandfeindschaft'. Ciano ontmoette hem een jaar later in Turijn, op 9 december 1941, en schreef in zijn dagboek: 'Hij is klein van stuk, energiek en bijna onbescheiden... Hij is een militair die smaak voor politiek begint te krijgen, en

Fotoarchief Spaarnestad

PACT MET DE DUIVEL

DR. HENRI MICHEL

Volgens de wapenstilstand van juni 1940 behield de regering in Vichy de volledige soevereiniteit over het Franse koloniale rijk, zij het aanvankelijk onder toezicht van de Italiaanse en later van de Italiaans-Duitse wapenstilstandscommissie. De strategisch belangrijke ligging van Frans-Noord-Afrika prikkelde al gauw de begeerte van de oorlogvoerende partijen; het Franse gebied lag bij wijze van spreken op de kruising van de konvooiroutes van beide partijen in de Middellandse Zee en op de Atlantische Oceaan. Verscheidene malen trachtten de Britten Frans-Noord-Afrika aan hun zijde in de oorlog te betrekken. Maar zowel hun stappen bij Pétain en Weygand als hun po-

Een overzicht van de gebeurtenissen in het Middellandse Zeegebied, waardoor Frankrijks positie in de oorlog ingrijpend veranderde.

gingen om de Franse vloottenheden te Mers-el-Kébir en later (met goedvinden van De Gaulle) in Dakar aan hun zijde te krijgen, mislukten. De regeerders in Vichy waren zich heel goed bewust van het belang van Noord-Afrika. Vichy had Londen en later Washington dan ook laten weten dat Noord-Afrika verdedigd zou worden tegen de aanvallen 'van wie dan ook'; een geallieerde operatie in dat gebied zou door de Fransen dus niet worden beschouwd als het begin van de bevrijding, maar als een ontoelaatbare aanslag

op de Franse soevereiniteit. Tegenover de Asmogendheden stelde de Vichy-regering zich heel wat minder vastberaden op. Wel weigerde ze in juli 1940 de Duitsers toestemming voor de bouw van luchtbases bij de Straat van Gibraltar en wees ze elke vorm van Italiaanse penetratie zonder meer van de hand, dit laatste vooral omdat Vichy — en trouwens de gehele Franse bevolking — Frankrijk niet door Italië verslagen achtte. Maar toen Rommels troepen zich in het voorjaar van 1941 in Noord-Afrika moesten terugtrekken en Tunesië naderden, resulteerden onderhandelingen tussen Hitler en Darlan in de 'Protocolen van Parijs', die de As de beschikking gaven over de haven van

Bizerta en de spoorwegen en territoriale wateren van Tunesië. Het is zelfs niet uitgesloten dat admiraal Darlan er destijds in heeft toegestemd Franse troepen te laten strijden aan de zijde van het Afrika-korps. Maar omdat Rommel zich wist te herstellen, is het zover nooit gekomen.

Toen de Amerikanen hun Operatie Torch — dat wil zeggen: een grootscheepse landing in Noord-Afrika — gingen voorbereiden, wisten zij dus al dat ze, dank zij Vichy, niet hoefden te rekenen op een vriendelijke ontvangst door de Franse troepen. Daarom trachtten zij die troepen te neutraliseren. Hiervoor wierven zij enige handlangers, die op sleutelposities zaten. Maar de oogst van de geheime con-

maar Engeland een bedreiging voor het Franse koloniale rijk. Deze overtuiging heerste vooral bij de marine, maar vond later ook ingang bij het leger, waarvan een groot deel naar Noord-Afrika was gekomen, nadat het in juni 1941 in Syrië en Libanon slag had geleverd met de Engelsen en Vrije Fransen. Deze voor de geallieerden ongunstige opinieverandering viel natuurlijk ten dele te verklaren uit de Franse herinneringen aan de Britse aanval op Mers-el-Kébir. Maar ook de Nationale Revolutie speelde er een rol in. De autoritaire macht, het onderdrukken van de politieke partijen en ook het antisemitisme hadden bij de *colons* (kolonisten) een gunstig onthaal gevonden. De Arabische bevolking

Fransen van De Gaulle buiten de operatie werden gehouden. De aanhangers van de generaal waren in Noord-Afrika namelijk op de vingers van een hand te tellen. De Amerikanen namen ter plaatse contact op met een kleine groep hooggeplaatste figuren, de zogenaamde Groep van Vijf, die qua instelling wel pro-Vichy was, maar die in de Verenigde Staten de waarschijnlijke winnaar van de oorlog en de voornaamste barrière tegen het internationale communisme zag. Als afgezant van Eisenhower reisde generaal Clark naar Cherchell om er generaal Mast te ontmoeten. Generaal Giraud, die in april 1942 uit Duitse krijgsgevangenschap was ontsnapt, verklaarde zich in Vichy bereid om de leiding

Keystone

tacten die Robert Murphy, de Amerikaanse consul-generaal in Algiers, wist te leggen, was teleurstellend. Er had zich namelijk een merkwaardige verandering in de publieke opinie voorgedaan. Terwijl in juni 1940 de Franse kolonisten, ambtenaren en militairen zowel in Marokko als in Algerije en Tunesië zich nog unaniem uitspraken voor een voortzetten van de strijd tegen Duitsland, bleken zij in 1942 bijna even eenstemmig de Vichy-politiek van neutraliteit en afwachten te onderschrijven zonder overigens *Deutschfreundlich*, laat staan pro-Italiaans te zijn. In Tunesië heerste zelfs een uitgesproken afkeer van de Italianen. Maar volgens de Fransen in Noord-Afrika vormde niet Duitsland,

stond onverschillig tegenover de gebeurtenissen. Wel had merkwaardig genoeg een aantal inheemse nationalistena de Franse nederlaag niet aangestuurd op afscheiding van het moederland, maar zich integendeel geschaard om hen die hun hoop stelden op een politiek van 'aanpassing'. Slechts de joodse minderheid in Noord-Afrika was ontevreden, want de leden van die gemeenschap waren door Vichy vervallen verklaard van het Franse staatsburgerschap, dat hun bij het *Décret Cremieux* automatisch was toegevallen.

De Amerikanen kwamen op grond van de rapporten van hun consuls tot de slotsom dat een landing de beste kans van slagen had, als de Britten zich niet lieten zien en de Vrije

van het complot op zich te nemen. De Groep van Vijf erkende Giraud, die roem had behaald in de strijd tegen de Rif-Kabylen en die zich ook in 1940 had onderscheiden, als haar leider. Men meende in hem een figuur te hebben gevonden, die voldoende kaliber bezat om de troepen in Noord-Afrika aan zijn kant te krijgen, zodat deze niet of nauwelijks zou optreden tegen de Amerikaanse landings-troepen.

Zo kwam er bij de zeer gecompliceerde landingsoperatie (de eerste in haar soort die door de Amerikanen werd ondernomen) nog een bijzonder riskante 'putsch', waardoor alle Franse leiders van wie mocht worden aangenomen dat zij vijandig zouden staan

tegenover een landing, uitgeschakeld of vervangen moesten worden. Wilden beide operaties slagen, dan moesten ze tot in details worden gecoördineerd. Uit voorzichtigheid verzwegen de Amerikanen echter tegenover hun Franse helpers plaats en tijdstip van de landingen, terwijl zij zich bovendien verre hielden van de Franse politieke verhoudingen die hen niet interesseerden. Ze wilden de Fransen alleen gebruiken om hun plannen te laten slagen zonder zich verder bij hun wel en wee betrokken te voelen.

Dat onder die omstandigheden de 'putsch' niet volledig mislukt is, mag een wonder heten. Van enig krachtsevenwicht was namelijk geen sprake. Tegenover enkele honderden

hun zeer ontoereikende bewapening meester te maken van alle belangrijke punten in de stad: het hoofdbureau van politie, de prefectuur, het paleis van de gouverneur en het radiostation.

Zij die daar de leiding hadden, werden in hun eigen gebouwen opgesloten. Als de Amerikanen op dat moment aan land waren gegaan, zou het spel gewonnen zijn geweest. Maar door een ongelukkige samenloop van omstandigheden gebeurde dat niet, terwijl er bovendien nog andere ongunstige factoren een rol speelden. Giraud, die de leiding op zich zou nemen, verspeelde zijn kans om geschiedenis te maken door in Gibraltar te lang met Eisenhower te blijven praten. Op het

handige uitleg wist Darlan de indruk te wekken dat hij handelde met geheime toestemming van de maarschalk. Hierdoor slaagde hij erin de laatste aarzelingen van de militaire leiders in Noord-Afrika te overwinnen. Darlan kwam met generaal Clark een 'staakt het vuren' overeen en sloot daarna een politiek-militair akkoord, waarin hem — met de titel van Hoge Commissaris van Frankrijk — zowel de militaire als de burgerlijke leiding van Noord-Afrika toeviel. De toestand kreeg toen veel van een tragische klucht. Terwijl Darlan voorgaf in naam van Pétain te handelen, werd dit door de maarschalk officieel geloofend. Toen de Duitse *Wehrmacht* een paar dagen later, op 11

Links: van rechts naar links kapitein Wright, de generaals Lemnitzer en Clark en kolonel Holmes bij hun aankomst in Noord-Afrika.

Boven: generaal Giraud leidde de Groep van Vijf, die moest zorgen dat de Amerikanen niet op Franse tegenstand zouden stuiten.

Midden: generaal Noguès, die eerst door de samenzweerders in zijn huis in Rabat werd omsingeld en later wraak op hen nam.

Rechts: ook generaal Béthouart kon niet verhinderen dat de landing van de Amerikanen toch op een echec uitdraaide.

mannen (dat wil zeggen: wat officieren en ambtenaren in Marokko en een groepje jongelui, voor het merendeel joden, in Algiers) stonden tienduizenden soldaten, de overgrote meerderheid van de militaire en burgerlijke leiders en de bewapende, paramilitaire groepen van de 'Ordiedienst' van het door Vichy opgerichte oudstrijders-legioen. Aanvankelijk werkte het verrassingselement in het voordeel van de samenzweerders. In Rabat liet generaal Béthouart in de nacht van 7 op 8 november de residentie van generaal Noguès omsingelen en sommeerde hem de troepen te bevelen niet op de Amerikanen te schieten. In Algiers wisten kleine, vastberaden groepen zich ondanks

beslissende moment was hij er niet. Daarentegen was er wel een andere man van groot gewicht, op wie men totaal niet had gerekend: admiraal Darlan. Hij was overigens niet in Noord-Afrika, omdat hij een voorgevoel zou hebben gehad van de dingen die gingen komen, maar om zijn ernstige zieke zoon te bezoeken. En Darlan mocht dan niet meer in de regering zitten, hij was nog steeds de 'troonopvolger' van Pétain en bovendien opperbevelhebber van alle Vichy-strijdkrachten. Bij dit alles kwam dat de landings-troepen op hun tijdschema waren achtergeraakt. Het resultaat was dat er zich een snelle ommekeer voordeed in de toestand. Noguès werd door gezagstrouwe troepen ontzet en liet op zijn beurt Béthouart gevangen nemen; in Algiers werden de jonge samenzweerders ontwapend. Met als gevolg dat de Amerikanen overal waar ze aan land gingen — bij Casablanca, Oran, Algiers — op felle tegenstand stootten. Een echec dus.

Om de situatie nog enigszins te redden, meenden de Amerikanen er verstandig aan te doen tot een akkoord te komen met Darlan, de hoogste in rang in het omstreden gebied. De admiraal was via een speciale marineliijn in contact gebleven met Vichy. Hij ging met Pétain telegraferen, maar door de snelheid van de ontwikkelingen waren de telegrammen bij aankomst al verouderd. Door een

november 1942, de zuidelijke zone van Frankrijk binnentrok, werd Darlans bevel aan de vlooteenheden in Toulon om naar Noord-Afrika op te stomen, dan ook niet opgevolgd. De bevelhebber in Toulon, admiraal de Laborde, meende met deze ongehoorzaamheid aan zijn directe chef geheel te handelen in de geest van de maarschalk. Hij leverde de vloot overigens niet aan de Duitsers uit, maar liet zijn schepen tot zinken brengen, toen de bezetters er zich meester van trachtten te maken. Zo ging, tot grote schade van Frankrijk en zonder een schot te hebben gelost, een kapitaal stuk oorlogspotentie naar de kelder.

In Algiers was de verwarring intussen volledig. De Amerikanen hadden de meest vastberaden 'collaborateur' van Vichy niet alleen erkend, maar hem ook nog praktisch alle macht gegeven. Darlan was degene geweest, die in december 1940 Hitler bij wijze van spreken had gesmeekt met Frankrijk samen te werken; die bij herhaling zijn land aan de zijde van de Duitsers in de oorlog had willen krijgen tegen Engeland en die met Hitler had 'onderhandeld' over het toelaten van A-strijdkrachten in Tunesië. Darlans eerste zorg in Algiers was om allen te laten interneren, die de 'putsch' hadden geleid en hem dus ongehoorzaam waren geweest — dat wil zeggen: juist hen die grote risico's hadden genomen om de Amerikanen te helpen, maar

die nu door diezelfde Amerikanen als het ware werden uitgeleverd aan de wraakzucht van een gemeenschappelijke vijand.

Zowel moreel als logisch is wat er toen gebeurde, broddelwerk geweest. De Amerikanen, die zich niet sterk genoeg achtten om hun landingen tot in Tunesië uit te breiden, begingen daarmee, gezien het belang van Bizerta, onbetwistbaar een strategische vergissing van de eerste orde. Om te voorkomen dat het Afrika-korps in de val zou lopen, besloot Hitler namelijk een bruggehoofd te vestigen in Noord-Tunesië. Maar aanvankelijk kon hij daarheen slechts een onbeduidende troepenmacht zenden, die door de Vichy-troepen, ondanks hun gebrekkige bewapening, zonder twijfel verslagen had kunnen worden. Omdat zij echter geen enkel bevel tot een tegenaanval ontvingen, boden deze troepen niet het minste verzet; ze ontruimden Tunis zonder slag of stoot en trokken zich terug naar het grensgebied met Algerije, wat weer de indruk wekte dat zij het hoofd wilden bieden aan een Amerikaanse opmars. Nog erger was het dat het Franse smaldeel in Bizerta zich zonder meer door de Duitsers liet overmeesteren. Het komt er dus op neer dat de Vichy-autoriteiten in Marokko en Algerije op de Amerikanen lieten schieten, maar dat ze in Tunesië de Duitsers niet alleen toelieten, maar ook toestonden dat ze zich versterkten. Toen het eenmaal zover was, konden de Duitsers alleen nog maar in een harde, zij het haalbare campagne worden verdreven. Wat het gezag van Darlan betreft, dat bleek dus door zijn directe ondergeschikten in de marineleiding niet volledig te worden erkend. Ook admiraal Godfroy, de commandant van het smaldeel 'X', dat in de haven van Alexandrië lag, weigerde zijn schepen weer in de strijd te brengen, omdat hij daartoe geen bevel had ontvangen van Pétain. Inmiddels schaarde Frans-West-Afrika zich aan de zijde van Darlan, wat op zichzelf een mooi resultaat was. Het betekende dat het gehele Franse koloniale rijk in Afrika weer de wapens opnam tegen de As. De toestand bleef intussen paradoxaal. In feite handhaafde Darlan in Algiers alle wetten die door Vichy waren uitgevaardigd in het kader van de Nationale Revolutie. Zo kreeg op hetzelfde moment dat het Vichy-bewind door het volledige verlies van zijn soevereiniteitsattributen eigenlijk ophield te bestaan — het grondgebied was door de Duitsers bezet, het leger ontbonden, de vloot vrijwel verdwenen, het rijk verscheurd — datzelfde bewind in Afrika nieuw leven ingeblazen dank zij de Amerikanen. Deze voorvechters van de democratie en van de oorlog tegen het Derde Rijk gaven de macht aan een Quislingfiguur.

In het geallieerde kamp was de opwindings over dit alles groot. Weliswaar had Stalin de gang van zaken cynisch goedgekeurd door Roosevelt te schrijven dat men 'een pact met de duivel moet weten te sluiten', maar Churchill was in zijn goedkeuring van het Amerikaanse optreden al heel wat terughoudender. Bovendien kreeg Roosevelt te maken met kritiek in eigen land. Hij ging Darlan dan ook behandelen als een 'voorlopig lapmiddel', wat de mogelijkheid openliet de admiraal te zijner tijd te vervangen. Maar de verontwaardiging over het aan de macht brengen

van Darlan was bovenal groot bij de Fransen in Londen en in Frankrijk zelf. Inderdaad waren de aanhangers van het Vrije Frankrijk in Noord-Afrika niet bepaald talrijk, maar toch waren zij het, die de 'putsch' van 8 november hadden ondernomen. Dat De Gaulle en zijn Vrije Fransen zowel buiten de voorbereidingen als buiten de uitvoering van de landingen waren gelaten, kon als een daad van opportunisme worden beschouwd; maar voor de Fransen die zich het trouwst hadden betoond jegens de geallieerde zaak en die in de donkerste uren van de oorlog schouder aan schouder hadden gevochten met de Britten, betekende deze gang van zaken als het ware een straf voor hun vaderlandsliefde en hun trouw.

Generaal de Gaulle schikte zich zo goed mogelijk in de toestand door Churchill reeds op 9 november voor te stellen een missie naar Algiers te sturen. De Gaulle betreurde het dat de landingstroepen niet tevens naar Bizerta waren doorgestoten. Hij opperde het plan de Brigade Koenig, die op dat moment in Libye streed en bij Bir-Hakeim grote roem had verworven, naar Bizerta te zenden en bevestigde opnieuw dat het Vrije Frankrijk voor moest gaan in de strijd door te zeggen: 'Het is dit Frankrijk, dat in de oorlog het vaderland leidt en van kader voorziet.' Ofschoon hij het diep betreurde dat de geallieerden een ernstige fout maakten door Vichy in de kaart te spelen, verklaarde hij zich bereid onmiddellijk contact op te nemen met generaal Giraud 'om eensgezind te strijden voor het vaderland'. Hij weigerde echter elk contact met Darlan. Tegenover Churchill zette hij uiteen dat het een strategische dwaling was om te handelen in strijd met het morele karakter van de oorlog; voor hem was de episode-Darlan één grote modderstroom en was de nationale bevrijding onteerd door een stelletje misdadige lieden, die zich voor de gelegenheid hadden verscholen achter de zoveelste meeneed.

Roosevelt daarentegen verklaarde tegenover De Gaulles afgezant, André Philip, dat hij desnoods bereid was om met Laval te onderhandelen als hij daar voordeel uit kon trekken. Hij overwoog zelfs een Amerikaanse civiele Hoge Commissie voor Frans-Noord-Afrika te benoemen, wat Philip de verontwaardigde opmerking ontlokte: 'Het gaat hiër niet om een kolonie.' Churchill toonde meer inzicht door de Vrije Fransen voor het gebeurde enigszins te compenseren. Hij erkende het gezag van de Vrije Fransen eerst op Madagascar, waar de Britten waren geland, en vervolgens op Réunion en in Somaliland. Maar op de scherpe klachten van De Gaulle antwoordde hij kort en bondig dat als hij moest kiezen tussen de generaal en Roosevelt, hij de grootste zou kiezen.

In Frankrijk waren de verzetsmensen niet minder in de war en ongeruster dan de Fransen in Londen. Zij stonden tegenover de politiek van Vichy even vijandig als tegenover die van de bezetter; had Laval in het voorjaar van 1942 in het onbezette gebied niet Duitse radiopeilwagens toegelaten, die tot taak hadden illegale zenders op te sporen en inderdaad herhaaldelijk mensen op heter daad betrappen? De eerste reactie van het verzet kwam neer op een heftige veroordeling van

de als lapmiddel gebruikte Darlan en van het nutteloze tot zinken brengen van de vloot. 'Een Darlan', zo schreef het verzet, 'kan in geen enkel opzicht het land vertegenwoordigen.' De volgende reactie was dat men zich sterker om generaal de Gaulle ging scharen, die tot dan toe door een deel van het verzet meer als een symbool dan als een werkelijke leider was beschouwd. Onder deze omstandigheden gaf de Gaulle Jean Moulin opdracht een 'Algemene Raad van het Verzet' samen te stellen, waarin alle stromingen van de illegaliteit vertegenwoordigd dienden te zijn. Die 'Raad' moest de wereld tonen dat in de strijd tegen Hitler de eenheid van de Fransen zowel in Londen als in de illegaliteit, hersteld was.

Intussen heerste in Algiers nog steeds de opperste verwarring. Alle gouverneurs, prefecten en militaire commandanten hadden Darlan als hun chef erkend. Zelfs Giraud, die de binnenlandse politiek minachtte (en er ook niets van begreep) en die bovendien verrukt was over het feit dat hem het commando over de troepen was toevertrouwd, ging met Darlan als leider akkoord. Na de aanvankelijke onzekerheid maakten de strijdkrachten in Tunesië front tegen de Duitsers, die intussen echter te sterk waren geworden om met succes aangevallen te kunnen worden. De volgelingen van Giraud, die door het gedrag van hun leider in de war waren gebracht, hadden zich eveneens om Darlan geschaard. De admiraal nam enigen van hen op in de regering, die hij aan het formeren was. Zo belastte hij Henri d'Astier de la Vigerie met de leiding van de politie. Wat de gaullisten betreft, die waren niet allen geïnterneerd. Een klein deel hield zich schuil en lanceerde in hun illegale blad 'Combat' felle aanvallen op Darlan; ze dreigden hem te zullen executeren; het gedeeltelijke succes van de 'putsch' had de ontwerpers ervan meer vertrouwen gegeven en hun aanhang groeide, vooral onder de jeugd. De geestverwarring was zo groot dat de royalisten meenden dat het moment was aangebroken voor het herstel van de monarchie. Toen de Graaf van Parijs hierover werd geraadpleegd, toonde hij zich er niet afkerig van 'luitenant-generaal' van Frankrijk te worden, een titel die ook zijn voorvader, Louis Philippe, in 1848 had gevoerd. Toen De Gaulle lucht kreeg van deze komplotten, stemde hij erin toe generaal d'Astier de la Vigerie (een broer van Henri) als verspieder naar Algiers te zenden. Op 20 december ontmoette de generaal Darlan. Het onderhoud bevestigde slechts de onverenigbaarheid van de standpunten. Drie dagen later werd Darlan vermoord door de jonge gaullist, tevens royalist, Bonnier de la Chapelle. Waarschijnlijk rekende de jongeman op de steun van een aantal hooggeplaatste persoonlijkheden uit de omgeving van Darlan. Maar Giraud, die eindelijk door zijn collega's als hun chef werd erkend, liet hem onmiddellijk fusilleren. Met de verdwijning van Darlan verdween tevens een groot obstakel op de weg naar de eenheid van alle Fransen die de wapens weer hadden opgenomen. Toch zou het nog maanden duren en zou er zich nog een lange machtsstrijd afspelen tussen De Gaulle en Giraud voor die eenheid werkelijk tot stand kwam.

HET TOT ZINKEN BRENGEN
VAN DE FRANSE VLOOT

TRAGEDIE IN TOULON

JONNEKE KRANS

Keystone

Collection Violet

FRANKRIJKS QUISLING

Former Naval Person aan president Roosevelt:

1. Ik moet u mededelen dat velen hier zich in het diepst van hun hart gekwetst voelen door het akkoord met Darlan. Hoe meer ik erover nadenk, des te meer raak ik ervan overtuigd dat dit slechts een tijdelijk redmiddel is, dat uitsluitend gerechtvaardigd is onder de druk van de strijd. Wij moeten niet over het hoofd zien welk een ernstige politieke schade niet alleen in Frankrijk, maar in geheel Europa aan onze zaak kan worden gedaan, indien men het gevoel krijgt, dat wij bereid zijn het met de plaatselijke Quisling op een akkoordje te gooien. Darlan heeft een slechte reputatie. Hij is het, die de Franse marine haar slechte geestgesteldheid heeft ingeprint door zijn eigen creaturen in de bevelvoering te plaatsen. Gisteren nog werden Franse matrozen de dood ingestuurd tegen uw slaglinie bij Casablanca, maar nu, ter wille van machts- en ambtspositie, speelt Darlan de overloper. Een permanent akkoord met Darlan of de vorming van een regering-Darlan in Frans-Noord-Afrika zou door de grote massa van gewone mensen, wier eenvoudige loyaliteit onze kracht uitmaakt, niet begrepen worden.

2. Ikzelf geloof dat wij met de strijd moeten doorgaan en de onderhandelingen daarbij maar wat op de achtergrond moeten houden.

(Uit: 'Churchills memoires', uitg. Elsevier-A'dam/Brussel)

Vorige pagina: twee beelden van de haven van Toulon, nadat op 27 november 1942 de Franse marine zelf het grootste gedeelte van haar materieel tot zinken had gebracht.

10 december 1941: Bij de Duitse staf wordt 'consigne no. 19' gedeponereerd, dat zo geheim is, dat zelfs de Italianen niet van het bestaan op de hoogte zijn. Het luidt: 'Indien het in Frans-Afrika tot een treffen mocht komen, moet het nog vrije deel van Frankrijk onmiddellijk worden bezet. De Franse vloot en luchtmacht moeten gelijktijdig in ons bezit worden gebracht of op z'n minst dient te worden voorkomen dat ze in handen van de vijand vallen!

11 november 1942: In de haven van Toulon liggen oorlogs- en koopvaardischepen, 171 in totaal. Admiraal de Laborde voert het bevel over de slagvloot, admiraal Marquis over het resterende deel. De Laborde en Marquis ontvangen van de staatssecretaris van marine de volgende instructies: 1. Zonder bloedvergieten op alle marinebases de komst van vreemde troepen tegenhouden; 2. Op dezelfde wijze voorkomen dat vreemde troepen een voet aan boord van de schepen zetten en zo nodig met plaatselijke onderhandelaars tot een overeenkomst geraken; 3. Zo dit is uitgesloten, de vloot tot zinken brengen.

12 november 1942: De Laborde en Marquis leggen hun officieren deze instructies voor en vragen een eed van gehoorzaamheid. Slechts twee weigeren.

13 en 14 november 1942: Duitse en Italiaanse officieren slaan hun kamp op in Toulon.

23 november 1942: De nieuwe minister van marine bezoekt Toulon en geeft de hint schepen met een platte kiel te laten zinken — zonder overigens te zeggen waarom.

24 en 25 november 1942: Uitzonderlijke activiteit in het Duitse kamp.

26 november 1942: Zonder opgaaf van redenen verdwijnen Duitse officieren uit Toulon. Bij het kamp worden grote troepenbewegingen gesignaleerd. De Laborde blijft 's avonds aan boord van de 'Strasbourg' en een aantal getrouwde mannen krijgt nacht-permissie.

27 november 1942; 4.25 uur: Bij fort Lamalque duiken de eerste Duitse pantserwagens op. Marquis wordt van zijn bed gelicht en gevangengenomen.

4.40 uur: De Laborde wordt op de hoogte gebracht. Hij geeft opdracht de loopplanken binnen boord te halen. Omdat hij een dergelijke schending van Hitlers belofte niet wil geloven, luidt zijn eerste bevel nog steeds: 'Klaarmaken om te zinken.' Voor het werkelijk tot zinken brengen acht hij de tijd nog niet gekomen. De Laborde stelt discipline en gehoorzaamheid aan de regering boven alles. Daarnaast haat hij de Engelsen. Daardoor komt zelfs de mogelijkheid niet bij hem op naar Noord-Afrika uit te wijken.

4.50 uur: De Laborde belt de chef-staf van Marquis, admiraal Robin. 'Robin hier. Hang op, bel niet opnieuw... Ze komen mijn kantoor binnen.' 'Ze' waren de Duitsers die arriveerden. Dan belt De Laborde met admiraal Dornon, die in het wapenmagazijn aan de wal is en aangewezen is als eventuele plaatsvervanger van Marquis. Dornon: 'Gaan jullie de schepen tot zinken brengen?' De Laborde: 'Ik ben bezig met de voorbereidingen en raad je aan hetzelfde te doen. Ik houd je op de hoogte; waarschuw me zodra ze het magazijn willen forceren.'

5.20 uur: De Laborde hoort dat het wapenmagazijn van Mourillon is bezet en de Duitsers nu de Castigneapoort bij het haventerrein forceren. De Laborde: 'Ik geef het bevel tot zinken, doe hetzelfde.'

De Laborde zet zijn officieren de situatie uiteen, daarna gaat het bericht van schip tot schip. Sirenes loeien, munitie ontploft, steekvlammen flitsen op van vrijwel alle schepen en de evacuatie wordt geregeld. De actie omvat twee delen: buitenboordkranen worden opengezet en met snijbranders en granaaten worden turbines en andere essentiële machineonderdelen onklaar gemaakt. Iedereen werkt zo hard, dat er voor paniek niet eens tijd is.

In Vichy is intussen om 4.30 uur een brief van Hitler overhandigd, waarin deze zegt het Franse leger en de vloot te zullen ontwapenen. Als om 5.30 uur een in aller ijl belegd kabinetsberaad begint, is het tot zinken brengen al in volle gang.

5.45 uur: Duitse soldaten wier opdracht het is de schepen te bezetten, arriveren op de kaden. Het is dan nog donker en het duurt even voordat zij de weg hebben gevonden. Pas tegen zessen komen zij bij de grotere schepen, om 7.20 uur bij de grote dokken en om 7.30 uur bij de kleinere schepen. Bij de 'Strasbourg' gaat — opzettelijk of per ongeluk — een Duitse 8,8-cm-granaat af die de Franse luitenant Fay doodt. Hij blijft het

enige slachtoffer tijdens deze actie, doordat De Laborde terugschieten weet te voorkomen. Het is nog steeds donker als een stem naar de 'Strasbourg' roept: 'Admiraal, mijn commandant laat u zeggen dat u uw schip onbeschadigd moet overgeven.' — 'Het wordt reeds tot zinken gebracht.' Het voor deze nacht heel normale, maar in oorlogstijd uiterst vreemde antwoord is: 'Admiraal, mijn commandant laat u zeggen dat u op zijn allerhoogste respect kunt rekenen.'

Het is deze nacht niet het enige vreemde gesprek. Bij het vlaggeschip, de 'Algérie', gaat het tussen commandant Lacroix en een Duits officier zo: 'Wij komen beslag op uw schip leggen.' — Lacroix: 'Een beetje laat. Het zinkt.' — 'Gaat het ontploffen?' — 'Nee.' — 'Dan gaan we aan boord.' — 'In dat geval vliegt het de lucht in.' — 'Met munitie?' — 'Ja.' — 'U klimt met ons aan boord.' — 'Zo u wilt, maar het ontploft werkelijk.' Als om Lacroix' woorden kracht bij te zetten komen er op dat moment steekvlammen uit de 'Algérie' en de hele haven licht hel op. 'Het zinkt werkelijk!' — 'Ja, het water maken vordert en het zinkt al aardig.' — 'Wat spijtig, wat verschrikkelijk jammer!' — 'U bent te laat, het is afgelopen.' — 'Dan bent u mijn gevangene.' — 'Uitstekend', antwoordt Lacroix.

9.30 uur: De Laborde maakt een verslag van de gebeurtenissen, waarin hij Hitlers trouweloosheid aan de kaak stelt. Hij weigert de 'Strasbourg' te verlaten, tenzij Pétain hem dat uitdrukkelijk beveelt.

11.20 uur: De Duitsers vangen het volgende telegram op: 'Ik verneem dat uw schip zinkende is. Ik beveel u het te verlaten. Pétain.' Doordat op de 'Strasbourg' elke reactie uitblijft, concluderen de Duitsers dat het schip alle verbindingen met de wal heeft verbroken.

14.00 uur: Een Duitse majoor beveelt De Laborde zijn schip te verlaten. 'Nee, uitsluitend op bevel van de maarschalk.' De Duitsers sturen dan een radiobericht waarin zij — in het Duits! — Pétains telegram doorgeven aan De Laborde, die hierin niet gelooft. Waarom in het Duits? Toch krijgt dit bericht een functie; pas nu horen de strijdkrachten in Noord-Afrika wat er in Toulon gaande is en zij weten dat het op 18 juni 1940 aan de geallieerden gegeven woord om 'nooit een schip in Duitse handen te laten vallen' is nagekomen. Inmiddels weigert De Laborde nog steeds zijn zinkende schip te verlaten en daarom sturen de Duitsers Marquis met een auto naar de 'Strasbourg'. Hij verzekert De Laborde dat hij hetzelfde telegram van Pétain heeft gekregen. Dan stemt de admiraal toe.

De Duitsers zijn nu overal, maar met lege handen. De Laborde denkt er niet over zich tegen hun beschuldiging te verzetten. Aan boord van de 'Strasbourg' wilde hij weten waarom Hitler zijn gegeven woord had geschonden; nu eist hij de vrijheid van zijn officieren. Dank zij de hulp van Pétain slaagt hij daarin — op 4 en 5 december.

Al met al is in Toulon toch een duidelijke winst geboekt. Frankrijk heeft zich gelegitimeerd tegenover de geallieerden; door de ondergang van de vloot is de eer van Frankrijk gered.